

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Caroline Carlquist

Att lägga ett pussel –
om bevisningen
i indiciemål

Examensarbete
30 högskolepoäng

Helén Örnemark Hansen

Straff- och processrätt

HT 2011

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Introduktion till ämnet	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Metod och material	7
1.5 Disposition	7
2 OM BEVISNINGEN I BROTTMÅL	8
2.1 Bevisrättsliga begrepp	8
2.1.1 Rättsfakta	8
2.1.2 Bevisfakta	8
2.1.2.1 Hjälpfakta	9
2.1.3 Bevistema	9
2.2 Fri bevisprövning	9
2.2.1 Fri bevisföring	9
2.2.2 Fri bevisvärdering	11
2.2.2.1 Bevisvärderingsmetoder	11
2.3 Bevisbördan i brottmål	12
2.4 Beviskravet ställt bortom rimligt tvivel	13
3 INDICIER	15
3.1 En definition	15
3.1.1 Kausal och struktural bevisning	15
4 EN RÄTTSFALLSSTUDIE	17
4.1 Friande domar i sista instans	17
4.1.1 NJA 1991 s. 56	17
4.1.1.1 Åtalet	18

4.1.1.2	Fallet i korthet	18
4.1.1.3	Högsta domstolens bedömning	19
4.1.2	RH 1998:88	20
4.1.2.1	Åtalet	20
4.1.2.2	Fallet i korthet	20
4.1.2.3	Hovrättens bedömning	21
4.1.3	RH 2002:55	24
4.1.3.1	Åtalet	25
4.1.3.2	Fallet i korthet	25
4.1.3.3	Hovrättens bedömning	26
4.1.4	Svea hovrätts dom den 4 maj 2007 (B 9709-06)	28
4.1.4.1	Åtalet	28
4.1.4.2	Fallet i korthet	29
4.1.4.3	Hovrättens bedömning	29
4.1.5	Falu tingsrätts dom den 14 juli 2010 (B 3215-09)	32
4.1.5.1	Åtalet	32
4.1.5.2	Fallet i korthet	32
4.1.5.3	Tingsrättens bedömning	33
4.2	Fällande domar i sista instans	35
4.2.1	RH 134:85	35
4.2.1.1	Åtalet	35
4.2.1.2	Fallet i korthet	36
4.2.1.3	Hovrättens bedömning	37
4.2.2	Svea hovrätts dom den 16 februari 2009 (B 8390-08)	39
4.2.2.1	Åtalet	39
4.2.2.2	Fallet i korthet	39
4.2.2.3	Hovrättens bedömning	40
4.2.3	Svea hovrätts dom den 21 oktober 2010 (B 6903-10)	44
4.2.3.1	Åtalet	44
4.2.3.2	Fallet i korthet	44
4.2.3.3	Hovrättens bedömning	44
5	ANALYS OCH SLUTSATSER	47
5.1	En begreppsbestämning och generella slutsatser med hänvisning till rättsfallsstudien	47
5.2	Indiciebevisningens svagheter respektive styrkor	50
5.3	En avslutande kommentar	54
BILAGA		55
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING		57
Offentligt tryck		57
Litteratur		57
Artiklar		58
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING		59
Rättsfall från Högsta domstolen		59

Rättsfall från hovrätterna	59
Rättsfall från tingsrätterna	59

Summary

In this essay the judgements of the courts of law regarding circumstantial evidence, both in cases of convictions and in verdicts of acquittal, are analysed. The purpose of this thesis is to investigate and elucidate the strength of circumstantial evidence in relation to the requirement of beyond reasonable doubt. An ambitious evidential requirement for a conviction in criminal cases is one of the most important requirements for the Swedish rule of law.

To fulfil the purpose of this thesis, it is important to define the meaning of the terms item of circumstantial evidence and structural evidence. In the legal doctrine, circumstantial evidence is defined as indirect traces of the criminal act. For example motives, threats or subsequent actions. An item of circumstantial evidence alone can not proof or disproof a *factum probandum* but it can serve as a value of evidence, either for or against the *factum probandum*, provided that it is attributable to the structure of the evidence. Consequently the purpose of structural evidence is to depict the circumstances that altogether form a structure, which make the *factum probandum* explainable and comprehensible.

Considering the statements of the courts of law in the eight selected cases, a number of general implications regarding circumstantial evidence can be concluded. In the case NJA 1991 p. 56 the Supreme Court stated that only in exceptional cases, a conviction can be based solely on the negative circumstance that the investigation does not appear to provide room for an alternative offender. In addition to this, it requires at least supportive evidence that elucidate the essential parts of the course of events and positively incriminates the prosecuted to the crime. This statement has gained great importance to the courts assessment of circumstantial evidence.

In the case study, both weaknesses and strengths of the circumstantial evidence have been distinguished. A comparison of the cases that resulted in a conviction and in an acquittal apparently shows what kind of requirements is needed to classify a defendant's guilt as beyond reasonable doubt. A prominent weakness of the cases in which the courts of the final instances have dismissed the charges, is that the investigations shows substantial weaknesses. Reasonably, this leads to higher requirements on the circumstantial evidence. A conviction based solely on hypotheses is not consistent with the former Justice of the Supreme Court Gregow's statement regarding the standard of proof in criminal cases, the fact that it practically needs to be ruled out that the defendant is innocent. In those cases where the courts of the final instances have convicted the defendant, the lack of shortages in the investigations and presence of several circumstantial evidence with a high value of proof has led to the conclusion that alternative perpetrators have been ruled out.

Sammanfattning

I framställningen studeras rättstillämparens bedömning av indiciebevisning i praktiken, vid såväl friande som fällande domar. Syftet med examensarbetet är att utreda och klarlägga bevisningens styrka i indiciemål i förhållande till beviskravet ställt bortom rimligt tvivel. Ett högt ställt beviskrav för en fällande dom i brottmål är ett av de viktigaste kraven för rättssäkerheten i Sverige.

För att uppfylla syftet är det betydelsefullt att bestämma betydelsen av begreppen indicium och struktural bevisning. I den juridiska doktrinen definieras indicier som indirekta spår av den brottsliga gärningen. Exempel på sådan bevisning är motiv, hotelser eller efterföljande handlande. Ett indicium kan inte ensamt bevisa eller motbevisa ett bevisstema men däremot ha bevisvärde för eller emot detsamma, förutsatt att det är hänförligt till en bevisstruktur. Den strukturala bevisningens syfte är således att visa upp en bild av kringomständigheter som tillsammans bildar en struktur, vilken gör bevisstemat förklarligt och förståeligt.

Med beaktande av domstolarnas uttalanden i de åtta utvalda rättsfallen har ett antal generella slutsatser vad gäller indiciebevisning kunnat dras. I rättsfallet NJA 1991 s. 56 uttalade HD att det endast i undantagsfall kan komma ifråga att grunda en fällande dom enbart på den negativa omständigheten att utredningen inte synes ge utrymme för någon alternativ gärningsman. Som regel måste härutöver krävas åtminstone stödande bevisning som klargör de väsentliga delarna av händelseförloppet och positivt knyter just den tilltalade vid brottet. Uttalandet har fått stor betydelse för domstolarnas bedömning av indiciebevisningen.

Vid rättsfallsstudien urskiljs såväl indiciebevisningens svagheter som styrkor. Vid jämförelsen av de domar som blivit friande respektive fällande har det i stor utsträckning framgått vad som krävs för att den tilltalades skuld skall vara ställd bortom rimligt tvivel i ett indiciemål. En framträdande svaghet i de rättsfallen där domstolarna i sista instans har meddelat friande domar är att det i väsentliga avseenden har funnits luckor i utredningarna. Rimligtvis har detta inneburit att kraven på den övriga indiciebevisningen blivit högre. En fällande dom enbart grundad på hypoteser är inte heller förenlig med förra justitierådet Gregows formulering av beviskravet i brottmål, att det praktiskt sett skall framstå som uteslutet att den åtalade är oskyldig. I de rättsfallen där domstolarna har meddelat fällande domar i sista instans har avsaknaden av luckor i utredningarna samt förekomsten av flera indicier med högt bevisvärde medfört att även alternativa gärningsmän har kunnat uteslutas.

Förord

Fyra och ett halvt års juridikstudier vid Lunds universitet är nu till ända och ett nytt kapitel i mitt liv tar sin början. Det är med en viss sorgsenhet jag blickar tillbaka på en fantastisk studietid under vilken jag funnit vänner för livet. Samtidigt är jag förväntansfull och välkomnar det framtiden har att erbjuda.

Jag vill tacka min underbara familj och Victor för er kärlek och för att ni alltid finns där för mig. Jag vill även tacka mina fina vänner som varit med och gjort min studietid oförglömlig – ingen nämnd, ingen glömd. Sist men inte minst vill jag framföra ett tack till min handledare Helén Örnemark Hansen för värdefull vägledning under höstterminen.

När jag för sista gången går ut genom Juridicums svängdörrar kommer jag att bära med mig många minnen för livet och värdefulla kunskaper som jag ser framemot att få omsätta i praktiken.

Lund i december 2011.

Caroline Carlquist

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheter och de grundläggande friheterna
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
JT	Juridisk Tidskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RH	Rättsfall från hovrätterna
SKL	Statens kriminaltekniska laboratorium
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Introduktion till ämnet

Det kan vara tejper undangömda i en påse hos den tilltalade, fyndet av en strypsnara i form av ett rött textilband, inköpet av en presentning, spännband och en förtöjningslina eller den tilltalades kartläggning av sina offer. Gemensamt för de utvalda rättsfallen är att bevisningen endast består av indirekta spår av de brottsliga gärningarna. Studien av rättsfall innefattar fem friande domar och tre fällande domar i sista instans.

För att klarlägga och utreda bevisningens styrka i indiciemål i förhållande till beviskravet ställt bortom rimligt tvivel är det betydelsefullt att ge begreppen indicium och struktural bevisning en bestämd betydelse och även bedöma bevisvärdet av desamma.

Framläggandet av indiciebevisning kan bildligt liknas vid att lägga ett pussel. Svagheten med sådan bevisning är tydlig för alla som lagt ett pussel, en pusselbit som ser ut att passa in på ett ställe kan istället passa in någon annanstans. Dessutom tillkommer ytterligare en svårighet – det saknas alltid pusselbitar.¹ Troligtvis är dessa svårigheter skälet till att de olika instanserna i indiciemål stundtals kommer till olika slutsatser beträffande den tilltalades skuld samt att det inte sällan finns skiljaktiga meningar. Detta innebär att det vid rättsfallsstudien är av väsentligt intresse att se vilka slutsatser som kan dras vad gäller indiciebevisning generellt.

Med hänvisning till HD:s formulering av beviskravet för fällande dom i brottmål menar Ekelöf att det kan förefalla betänkligt att fälla en tilltalad endast med stöd av sådan bevisning.² Mot bakgrund av Ekelöfs uppfattning är ett belysande av rättstillämparens bedömning av indiciebevisningen i de fall där den tilltalade fällts till ansvar i enlighet med åtalet särskilt intressant.

Vid jämförelsen av de domar som blivit friande respektive fällande framträder den nedre gränsen för uppfyllandet av beviskravet i brottmål. Ett minimikrav i indiciemål är att det kan klarläggas, förutom att ett brott har begåtts, att den misstänkte gärningsmannen befunnit sig på eller åtminstone i närheten av brottsplatsen eller en möjlig sådan, att denne haft möjlighet att utföra gärningen och att annan gärningsman kan uteslutas.³ Det är med denna utgångspunkt såväl indiciebevisningens svagheter som styrkor studeras.

¹ Jfr Per Olof Ekelöf, Henrik Edelstam och Lars Heuman, *Rättegång, fjärde häftet*, 7 omarb. och rev. uppl. (Stockholm: Nordstedts Juridik, 2009), s. 215.

² Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 217.

³ Se till exempel RH 1998:88.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med examensarbetet är att utreda och klarlägga bevisningens styrka i indiciemål i förhållande till beviskravet ställt bortom rimligt tvivel. Härefter ingår främst att studera rättstillämparens bedömning av indiciebevisning i praktiken, vid såväl friande som fällande domar.

För att på ett tydligt sätt återknyta till syftet besvarar jag i den fortsatta framställningen följande frågeställningar:

- Vilken betydelse har begreppen indicium och struktural bevisning?
- Vilka generella slutsatser vad gäller indiciebevisning kan dras med hänvisning till rättstillämparens bedömning i de enskilda målen samt vid en jämförelse av bedömningen i de olika målen?
- Vad krävs för att den tilltalades skuld skall vara ställd bortom rimligt tvivel i ett indiciemål?

1.3 Avgränsningar

Av utrymmesskäl har jag valt att inte särskilt fokusera på frågan hur bevisningen skall värderas. Trots den valda avgränsningen är det vanskligt att helt och hållet bortse från bevisvärderingen eftersom avsnittet om en rättsfallsstudie särskilt innefattar ett belysande av rättstillämparens bedömning av indiciebevisningen i de enskilda målen. I avsnittet om fri bevisvärdering presenterar jag endast mycket kort tre metoder som kan vara domstolen behjälplig vid bevisvärderingen i brottmål. Det har dock inte varit möjligt att redogöra för den kritik som har riktats mot respektive bevisvärderingsmetod.

Jag har inte heller i större uträkning redogjort för domstolens utredningskrav i brottmål. Vilket ansvar domstolen har för bevisningens fullständighet är visserligen en intressant fråga men den ryms inte inom ramen för ämnesvalet.

Vid studien av de utvalda rättsfallen har belysandet inriktat sig på rättstillämparens bedömning i sista instans. En redogörelse för samtliga instansers bedömningar skulle ha varit alltför omfattande. En aspekt relaterad till ämnet hade mycket väl kunnat vara att uppmärksamma skälen till att de olika instanserna i det enskilda målet kommit till olika slutsatser beträffande den tilltalades skuld. Den valda avgränsningen är närmast motiverad med hänsyn till framställningens begränsade omfattning. Eftersom syftet med examensarbetet är att utreda och klarlägga bevisningens styrka i indiciemål i förhållande till beviskravet ställt bortom rimligt tvivel presenteras endast fakta som är relevanta för frågeställningarna. Avvägningar hänförliga till bland annat påföljdsval och straffmätning har därför utelämnats.

1.4 Metod och material

I framställningens deskriptiva avsnitt har jag tillämpat traditionell rättsdogmatisk metod. Vid författandet har således rättskällorna bestående av lagtext, lagmotiv, praxis och juridisk doktrin varit mig behjälpliga. I avsnittet om indicier har jag uteslutande hänvisat till den juridiska doktrinen av det skälet att det varken finns någon rättslig reglering av eller uttalanden i lagmotiven om betydelsen av begreppen indicium och struktural bevisning. Med hänvisning till de valda frågeställningarna avvaktar jag inledningsvis med en bestämning av desamma.

För att uppfylla syftet har jag studerat rättstillämparens bedömning av indiciebevisning i praktiken. Jag har således gjort en kvalitativ analys av åtta utvalda rättsfall. Fallen har valts ut efter relevans för ämnet efter sökningar på databasen Infotorg. I den inledande delen av avsnittet om en rättsfallsstudie har jag motiverat mitt val av rättsfall ytterligare.

1.5 Disposition

Framställningen innehåller inledningsvis ett avsnitt om bevisningen i brottmål. I avsnittet redogör jag för ett antal bevisrättsliga begrepp som underlättar förståelsen av ämnet. Avsnittet innehåller även en redogörelse för rättsliga regleringar och uttalanden i lagmotiven, praxis och den juridiska doktrinen hänförliga till principen om fri bevisprövning, bevisbördan i brottmål samt beviskravet ställt bortom rimligt tvivel.

Härefter följer ett avsnitt om indicier som är relaterat till frågeställningen om betydelsen av begreppen indicium och struktural bevisning.

Nästkommande avsnitt är en rättsfallsstudie av ett antal indiciemål indelade efter friande respektive fällande domar i sista instans och efter detta presenterade i kronologisk ordning. Varje fallbeskrivning består av ett referat. I referatet återger jag fallet i korthet och beskriver även relevanta delar av åtalet och domen. Referaten följer domarnas disposition.

I det avslutande analysavsnittet presenterar jag mina slutsatser med hänvisning till vad som framträtt vid rättsfallsstudien. Slutsatserna relateras även till uttalanden i den juridiska doktrinen beträffande det berörda ämnet.

I bilagan sammanställer jag i en tabell de mest relevanta delarna av domarna i de utvalda rättsfallen. Tabellen tjänar som en hjälp för läsaren och underlättar förståelsen av analysen.

2 Om bevisningen i brottmål

2.1 Bevisrättsliga begrepp

2.1.1 Rättsfakta

Rekvisiten i en rättsregel, det vill säga samtliga de omständigheter vilka måste föreligga för att den tilltalade skall kunna fällas till ansvar för det åtalade brottet, benämns även rättsfakta.⁴ Med hänvisning till brottsbeskrivningen för mord i 3 kap. 1 § BrB består rättsfaktan häri att någon berövat annan livet. Ett rättsfaktum är av omedelbar betydelse för tillämpligheten av en viss rättsföljd, varför det i den juridiska doktrinen även kallas för ett omedelbart relevant faktum.⁵

2.1.2 Bevisfakta

Bevisfakta (*factum probans*⁶) är de omständigheterna i målet som enbart är av medelbar relevans för tillämpligheten av en viss rättsföljd.⁷ Ett bevisfaktum är betydelsefull på så sätt att det har bevisvärde för eller mot bevisstemats existens.⁸ Till exempel kan ett sådant faktum vara ett vittnes utsaga om iakttagelsen av en brottslig gärning.⁹

Inte sällan är gränsdragningen mellan vilka omständigheter som skall betraktas som rättsfakta och vilka omständigheter som skall betraktas som bevisfakta förenad med vissa svårigheter. Vid bestämmandet av vilka omständigheter som är av omedelbar relevans i målet skall rättsregelns syfte tas i beaktande. Gränsdragningen är viktig främst med hänvisning till de processuella följderna härav. Till exempel avser kravet på återopande i 30 kap. 3 § RB samt regler om bevisbörda och beviskrav enbart rättsfakta.¹⁰ Det är viktigt att ha i åtanke att karaktären hos en omständighet inte är en given egenskap utan beror på bevis temat. En omständighet kan

⁴ Hans-Gunnar Axberger m.fl., *Felaktigt dömda. Rapport från JK:s rätts säkerhetsprojekt* (Visby: eddy.se, 2006), s. 64.

⁵ Per Olof Bolding, *Går det att bevis? Perspektiv på domstolsprocessen* (Stockholm: Nordstedts Förlag, 1989), s. 19.

⁶ Per Olof Ekelöf och Robert Boman, *Rättegång, fjärde häftet*, 6 omarb. uppl. (Stockholm: Nordstedts Juridik, 1992), s. 12.

⁷ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 15.

⁸ Axberger m.fl., s. 64.

⁹ Christian Diesen, Bevisvärderingens grundelement, I: Christian Diesen (red.), *Bevis 1. Värdering av erkännande, konfrontationer, DNA och andra enskilda bevis* (Stockholm: Nordstedts Juridik, 1997), s. 26.

¹⁰ Peter Fitger, *Rättegångsbalken, del 3*, uppdaterad t.o.m. suppl. 70 (Stockholm: Nordstedts Juridik, 1988), s. 35:9 f.

karaktäriseras på flera sätt i ett mål, vilket kan få till följd att densamma skall beaktas i ett avseende, men inte i ett annat.¹¹

2.1.2.1 Hjälpfakta

Hjälpfakta är de omständigheter som har betydelse vid värderingen av bevisfakta. De finns oavsett bevisstemats existens och har därför inte heller självständig betydelse för existensen av ett rättsfaktum. Exempelvis kan ett sådant faktum vara platsförhållandens inverkan på ett vittnes möjlighet att göra iakttagelser av en brottslig gärning.¹²

2.1.3 Bevistema

Av 45 kap. 4 § 1 st. 4 p. RB framgår att stämningsansökan skall innehålla uppgift om de bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje bevis. Bevistemat (*factum probandum*¹³) skall således ge information om vad ett visst bevismedel avser styrka.¹⁴ Det slutliga bevistemat i ett mål är alltid ett rättsfaktum.¹⁵

2.2 Fri bevisprövning

I 35 kap. 1 § 1 st. RB kommer principerna om fri bevisföring och fri bevisvärdering till uttryck.¹⁶ Bestämmelsen har följande lydelse:

Rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit, avgöra, vad i målet är bevisat.

Principen om fri bevisprövning infördes i Sverige då den nya rättegångsbalken trädde i kraft 1948.¹⁷ I motsats till den legala bevisteorin innebär principen att lagen inte uppställer bestämmelser med avseende på vilken bevisning som får beaktas av domstolen och inte heller för hur domstolen skall värdera densamma.¹⁸

2.2.1 Fri bevisföring

Trots att principen om fri bevisföring innebär att lagen i princip inte uppställer bestämmelser med avseende på vilken bevisning som får beaktas

¹¹ Bengt Lindell, *Sakfrågor och rättsfrågor. En studie av gränser, skillnader och förhållanden mellan faktum och rätt* (Uppsala: Iustus Förlag, 1987), s. 31 f.

¹² Axberger m.fl., s. 65.

¹³ Ekelöf och Boman, s. 12 f.

¹⁴ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 15.

¹⁵ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 17 f.

¹⁶ Fitger, s. 35:8.

¹⁷ Axberger m.fl., s. 39.

¹⁸ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 26.

av domstolen finns ett antal principer för bevisföringen som förtjänar att nämnas.

Av omedelbarhetsprincipen i 30 kap. 2 § 2 st. RB följer att i mål där huvudförhandling hållits endast sådant material som förekommit vid förhandlingen får läggas till grund för domen.¹⁹ En följd härav är ett förbud för domaren att använda sitt privata vetande beträffande sådana fakta som han eller hon kan ha erhållit utanför sin ämbetsutövning.²⁰ Ett undantag härifrån erbjuder 35 kap. 2 § RB, i vilken stadgas att bevisning inte fordras om allmänt vederlig omständighet. Notoriska fakta är således omständigheter om vilkas existens alla deltagarna i förhandlingen kan antas vara ense.²¹ Likaså innebär domarens värdering av bevis med hänvisning till erfarenhetssatser att han eller hon använder sitt privata vetande.²² Detsamma gäller tillämpningen av rättsregler ex officio.²³ Erfarenhetssatser består i erfarenheter om sambandet mellan två omständigheter som antas gälla generellt för dessa. Generalitetet grundas på induktion, det vill säga empirisk kunskap om verkligheten.²⁴

Bestämmelser om bevismedel finns i 36–40 kap. RB. Likväl kan det finnas övriga bevismedel, som inte kan indelas i nämnda kapitel. Bestämmelserna bör i möjligaste mån ändå tillämpas analogt på de bevismedel som kan finnas i övrigt.²⁵

Den omständigheten att ett bevis åtkommit eller upptagits i strid mot en rättsregel eller allmän rättsprincip betyder inte att det inte får åberopas av åklagaren och sedermera tillerkännas ett högt bevisvärde av domstolen.²⁶ Däremot kan den som medverkat till åtkomsten eller upptagandet av beviset i allmänhet bli straffrättsligt ansvarig.²⁷ Vidare är det viktigt att uppmärksamma att Sveriges anslutning till internationella konventioner innebär att det kan finnas indirekta bevisföringsförbud, såsom beträffande erkännande som framtvingsats under tortyr eller andra former av våldsanvändning.²⁸

¹⁹ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 27.

²⁰ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 29 f. Förbudet gäller även för nämndemän och andra lekmanndomare.

²¹ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 58 f.

²² Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 281.

²³ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 303.

²⁴ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 281.

²⁵ Ekelöf och Boman, s. 243.

²⁶ Fitger, s. 35:26 b. I rättsfallet NJA 1986 s. 489 meddelades en fällande dom för rattfylleri på grundval av analys av ett blodprov som tagits av en laboratorieassistent och inte såsom föreskrivs i 28 kap. 13 § RB av en läkare eller legitimerad sjuksköterska. HD förklarade att ingen för den svenska rättordningen grundläggande rättsprincip kunde anses så åsidosatt att beviset inte skulle få åberopas men att höga krav skulle ställas vid bedömandet av bevisvärdet.

²⁷ Ekelöf och Boman, s. 245 f.

²⁸ Robert Nordh, *Bevisrätt A. Allmänna bevisfrågor. Om ansvaret för bevisning, vittne, syn, sakkunnig m.m.* (Uppsala: Iustus Förlag, 2009), s. 34 f.

Principen om det bästa bevismaterialet innebär att om en och samma kunskapskälla utan svårighet kan användas på flera olika sätt, så skall det bevismedel användas, som medför den säkraste bevisningen. Det viktigaste exemplet härpå finns i 35 kap. 8 § RB, av vilken följer att bevis skall upptagas vid huvudförhandlingen. Bestämmelsen är även ett uttryck för principen om bevisomedelbarhet.²⁹

2.2.2 Fri bevisvärdering

Bevisvärderingen innebär att domstolen från existensen av ett eller flera bevisfakta sluter sig till sannolikheten för bevistemats existens.³⁰ Även om 35 kap. 1 § 1 st. RB är klar på så sätt att den stadgar att rätten vid bevisvärderingen skall beakta allt som förekommit i målet, framgår inte hur bevisningen skall värderas.³¹

I lagmotiven finnes viss vägledning. Processlagsberedningen uttalade följande:

”Regeln om domarens frihet vid bevisvärderingen innebär icke, att han får grunda sitt avgörande på en rent subjektiv uppfattning rörande de olika bevisens värde. [...] Ej heller får avgörandet grundas å totalintrycket av det föreliggande materialet.”³²

För att kunna bedöma riktigheten i domen skall därför enligt 30 kap. 5 § 1 st. RB i domskälen anges uppgift om vad som är bevisat i målet.³³

2.2.2.1 Bevisvärderingsmetoder

Med endast ett fåtal vägledande uttalanden i lagmotiven är frågan hur bevisningen skall värderas en av processrättens mest omdiskuterade.³⁴ Det finns ett flertal olika uppfattningar om vilken metod som bör vara domstolen behjälplig vid bevisvärderingen i brottmål.³⁵ Inom svensk juridisk doktrin har diskussionen länge handlat om valet mellan två olika metoder; bevistemametoden, som Bolding varit den främsta representanten för, och den av Ekelöf utvecklade bevisvärdemetoden.³⁶

Med bevistemametoden uttrycks sannolikheten för bevistemat givet vissa bevisfakta. Det betyder att sannolikheten för bevistemats existens bedöms på grundval av den i målet åberopade bevisningen för eller emot

²⁹ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 43 f.

³⁰ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 17.

³¹ Lindell, s. 96.

³² SOU 1938:44 *Processlagsberedningens förslag till rättegångsbalk*, s. 377 f.

³³ Axberger m.fl., s. 53.

³⁴ Fitger, s. 35:30 a.

³⁵ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 160.

³⁶ Bolding, s. 75 f.

bevistemat.³⁷ För varje sådan värdering krävs en erfarenhetssats och denna blir under bevisvärderingens gång alltmer komplex.³⁸ Med bevisvärdeometoden uttrycks istället sannolikheten för att ett bevisfaktum har orsakats av bevistemat. Bevisvärdet bestäms således av sannolikheten för att det finns en kausal relation mellan bevistema och bevisfaktum.³⁹ Ekelöf påpekar att bevisvärdeometoden endast är avsedd för kausala bevisfakta och att det vid värderingen av icke-kausala bevisfakta kan bli aktuellt att tillämpa andra metoder såsom bevistemametoden.⁴⁰ Bolding redogör för hur bevisvärdeometoden särskilt skiljer sig från bevistemametoden genom att

- kausaliteten bedöms i omvänd ordning
- ursprungssannolikheten⁴¹ tillmäts ingen eller mycket begränsad betydelse
- den kvarstående osäkerheten inte ställs i relation till säkerheten, vilket i sin tur betyder att faktum icke-X skall anses ovisst.⁴²

Numera finns även uppfattningen att HD:s praxis under senare årtionden ger uttryck för att domstolarna istället tillämpar en metod som innebär en falsifiering av alternativa hypoteser. Enligt Diesen härleds bevisvärderingsmetoden från HD:s formulering av beviskravet i brottmål. Således skall domstolen ställa upp alternativa hypoteser till åklagarens gärningspåstående.⁴³ Dessa hypoteser skall vara rimliga, det vill säga de skall konkretiseras med hjälp av fakta i målet och de skall kunna motiveras rationellt. Metodens tillämpning förutsätter att det utredningskrav, som redogörs för nedan, är uppfyllt.⁴⁴ Om de uppställda alternativa hypoteserna kan falsifieras skall den tilltalades skuld anses vara ställd bortom rimligt tvivel.⁴⁵

2.3 Bevisbördan i brottmål

I brottmål ankommer det på åklagaren eller målsäganden att bevisa samtliga de omständigheter vilka måste föreligga för att den tilltalade skall kunna fällas till ansvar (*in dubio pro reo*; vid tvivel för den tilltalade⁴⁶).⁴⁷ Här

³⁷ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 170.

³⁸ Diesen 1997, s. 37.

³⁹ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 170.

⁴⁰ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 181.

⁴¹ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 137. Ursprungssannolikheten grundas på bevistemats vanlighet i allmänhet. Ursprungssannolikheten bestäms med ledning av en erfarenhetssats.

⁴² Bolding, s. 76.

⁴³ Christian Diesen, *Bevisprövning i brottmål* (Stockholm: Juristförlaget, 1994), s. 120.

⁴⁴ Christian Diesen, Utom rimligt tvivel – om beviskrav och bevisvärdering i brottmål (I: *JT* 1996/97:2), s. 525.

⁴⁵ Diesen 1994, s. 120.

⁴⁶ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 150.

⁴⁷ SOU 1938:44 *Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk*, s. 379. Från huvudregeln finns ett fåtal undantag som saknar relevans för framställningen. Se till exempel 5 kap. 1 § 2 st. BrB om förtal.

innefattas såväl objektiva rekvisit som kravet på uppsåt eller oaktsamhet.⁴⁸ Skälet till att bevisbördan i regel åvilar åklagaren sammanhänger med att lagstiftaren velat motverka att det meddelas felaktigt fällande domar eftersom konsekvenserna härav får anses vara betydligt allvarligare än konsekvenserna av felaktigt friande domar.⁴⁹ ”Hellre må tio skyldiga gå fria än en oskyldig bli fälld.”⁵⁰

Även om det inte finns någon rättslig reglering av bevisbördans placering innebär HD:s formulering av beviskravet i brottmål att åklagaren har bevisbördan.⁵¹ Det är också i överensstämmelse med oskyldighetspresumtionen i artikel 6.2 i EKMR eftersom densamma utgör ett hinder för att istället låta bevisbördan åvila den tilltalade.⁵²

2.4 Beviskravet ställt bortom rimligt tvivel

Med beviskrav ämnas den styrka bevisningen måste ha för att ett rättsfaktum skall anses bevisat. Då beviskravet i brottmål inte är rättsligt reglerat och inte heller lagmotiven ger någon ledning har det lämnats åt rättstillämparen att närmare precisera. Sedan HD för första gången formulerade beviskravet i brottmål i rättsfallet NJA 1980 s. 725 har det varit konstant. Beviskravet har efter den anglosaxiska förebilden formulerats så att det för fällande dom i brottmål krävs att den tilltalades skuld är *ställd bortom rimligt tvivel* (på engelska; *beyond reasonable doubt*).⁵³ Märk väl att beviskravet innefattar såväl de objektiva rekvisiten som kravet på uppsåt eller oaktsamhet.⁵⁴

Ett högt ställt beviskrav för en fällande dom i brottmål är ett av de viktigaste kraven för rättssäkerheten i Sverige. Således är det en central fråga vad som krävs för att detta krav skall vara uppfyllt.⁵⁵ I den juridiska doktrinen har gjorts åtskilliga försök att ytterligare precisera beviskravet, såväl språkligt

⁴⁸ Roberth Nordh, *Bevisrätt B. Bevisbörda och beviskrav* (Uppsala: Iustus Förlag, 2011), s. 37.

⁴⁹ Fitger, s. 35:20.

⁵⁰ Ekelöf och Boman, s. 114.

⁵¹ Axberger m.fl., s. 52.

⁵² Nordh 2011, s. 35.

⁵³ Axberger m.fl., s. 33.

⁵⁴ Fitger, s. 35:24 f. Jfr Ekelöf och Boman, s. 119. Ekelöf menar det kan vara möjligt att acceptera svagare bevisning ifråga om det subjektiva rekvisitet vid till exempel butiksnatterier samt i deklaraions- och sedlighetsmål. För beviskravet ifråga om ansvarfrihetsgrunder är rättsfallet NJA 1990 s. 210 vägledande. På grund av de praktiska svårigheter för åklagaren att motbevisa en nödvärnsinvändning räcker det att åklagaren istället förebringat så mycket utredning att den tilltalades invändning framstår som obefogad. Detta beviskrav gäller också i fall då den tilltalade invänder att han eller hon svårligen kunde besinna sig.

⁵⁵ Per Ole Träskman, Rimligt eller inget rimligt tvivel, I: Jan Kleineman, Peter Westberg och Stephan Carlsson (red.), *Festskrift till Lars Heuman* (Stockholm: Jure Förlag, 2008), s. 504.

som i siffror.⁵⁶ Beviskravet har av förra justitierådet Gregow formulerats så att det ”praktiskt sett skall framstå som uteslutet att den åtalade är oskyldig”.⁵⁷ Förra justitiekanslern Lambertz har istället uttryckt det så att ”den åtalade skall frikännas om det ter sig fullt tänkbart eller i princip möjligt att det gått till på något annat sätt än åklagaren hävdar”.⁵⁸ Det är således inte tillräckligt att åklagarens gärningspåstående framstår som mer sannolikt än den tilltalades oskuld.⁵⁹

Beviskravet är detsamma i alla brottmål.⁶⁰ HD har fastslagit att det inte kan komma ifråga att sänka beviskravet av det skälet att det i vissa mål, såsom i narkotika- och sexualbrottmål typiskt sett finns särskilda bevissvårigheter.⁶¹ En vanlig missuppfattning är att kravet på bevisningen inte alls är detsamma i alla brottmål.⁶² I detta sammanhang är det istället relevant att hänvisa till sådana skillnader som finns beträffande utredningskrav och bevisningens robusthet. Att bevisningen är robust innebär att det, såvitt kan finnas, inte existerar någon ytterligare bevisning som kan inverka på bevisvärdet.⁶³ Utredningskravet i brottmål varierar med hänvisning till den tilltalades inställning, brottets svårighetsgrad, brottstyp, och omständigheterna i målet i övrigt. Det varierande kravet på utredningen innebär i sin tur att robustheten varierar beroende på utredningens fullständighet.⁶⁴ En intressant fråga är vilket ansvar domstolen har för bevisningens fullständighet. Med hänvisning till valda avgränsningar kommer jag dock inte att redogöra för detta ytterligare.

⁵⁶ Hans-Gunnar Axberger, Bortom rimligt tvivel – Ställer allmänheten strängare beviskrav än domstolarna? (I: *Advokaten* 1995:7), s. 14.

⁵⁷ Torkel Gregow, Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn (I: *SvJT* 1996), s. 510.

⁵⁸ Göran Lambertz m.fl., *Rättssäkerheten i brottmål. Rapport från JK:s andra rättssäkerhetsprojekt* (Stockholm: JK:s rättssäkerhetsprojekt, 2009), s. 85.

⁵⁹ Se till exempel NJA 1980 s. 725.

⁶⁰ Axberger m.fl., s. 41.

⁶¹ Se NJA 1982 s. 164 och NJA 1992 s. 446.

⁶² Axberger m.fl., s. 43.

⁶³ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 187.

⁶⁴ Diesen 1996/97, s. 526 f.

3 Indicier

3.1 En definition

Indelningen av bevismedel i 36–40 kap. RB erbjuder inte den enda indelningen. I den allmänna debatten talas om begreppet indicium och inte sällan görs i praxis en åtskillnad mellan direkt och indirekt bevisning såväl som teknisk bevisning.⁶⁵ Det är svårt att ge begreppet indicium en bestämd betydelse eftersom den har förändrats över tid och även givits olika betydelser i den juridiska doktrinen. Indicier har definierats som andra bevis än direkta observationer eller skriftlig bevisning. Det har dock hävdats att en sådan definition inte längre är adekvat.⁶⁶

Den vanligast förekommande definitionen idag är relaterad till begreppet indirekt bevisning. Indicier (på engelska; *circumstantial evidence*) definieras som indirekta spår av den brottsliga gärningen.⁶⁷ Ett indicium kan inte ensamt bevisa eller motbevisa ett bevisstema men däremot ha bevisvärde för eller emot detsamma, förutsatt att det är hänförligt till en sådan bevisstruktur, som redogörs för nedan.⁶⁸ Exempel på indirekt bevisning är motiv, hotelser eller efterföljande handlande.⁶⁹

Ekelöf har istället valt en indelning i kausala och icke-kausala bevisfakta. I enlighet härmed är ett icke-kausalt bevisfaktum ett bevisfaktum som inte direkt har orsakats av bevisstemat.⁷⁰ Diesen är kritisk till Ekelöfs indelning. Han menar att eftersom det inte finns en kausal relation mellan bevisstema och ett icke-kausalt bevisfaktum är det fel att kalla det ett bevisfaktum.⁷¹ Vid en jämförelse med den ovan beskrivna definitionen framgår dock att betydelsen är densamma trots den begreppsmässiga skillnaden.

3.1.1 Kausal och struktural bevisning

I motsats till ett icke-kausalt bevisfaktum har ett kausalt bevisfaktum direkt orsakats av bevisstemat.⁷² Det är emellertid inte ovanligt att bevisningen i brottmål endast består av indirekta spår av den brottsliga gärningen. Ekelöf sluter sig till att åklagaren stundtals är föranledd att åberopa sådan bevisning och att syfte härmed är att visa upp en bild av kringomständigheter som

⁶⁵ Bolding, s. 45.

⁶⁶ Diesen 1997, s. 25.

⁶⁷ Christian Diesen och Helena Sutorius, *Bevisprövningen, I: Christian Diesen (red.), Bevis 6. Sexuella övergrepp mot barn* (Stockholm: Nordstedts Juridik, 2001), s. 61. Se även Sture Bergström m.fl., *Juridikens termer*, 9 rev. uppl. (Stockholm: Almqvist & Wiksell, 2002), s. 87.

⁶⁸ Diesen och Sutorius, s. 61.

⁶⁹ Diesen 1997, s. 25.

⁷⁰ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 24.

⁷¹ Diesen 1997, s. 28.

⁷² Axberger m.fl., s. 65.

tillsammans bildar en struktur, vilken gör bevistemat förklarligt och förståeligt.⁷³ Lindell uttrycker det så att den strukturala bevisningen är relaterad till en optimal erfarenhetsats.⁷⁴

Enligt Ekelöf är den strukturala bevisningen närmast att betrakta som en form av bevisning, där olika bevisfakta tillsammans har bevisvärde för bevistemat på grund av överensstämmelsen mellan bevistemat och den struktur som bildas av icke-kausala bevisfakta.⁷⁵

Vid bevisvärderingen av icke-kausala bevisfakta kan det, som berörts ovan, bli aktuellt att tillämpa bevistemamethoden. Således uttrycks sannolikheten för bevistemat givet vissa icke-kausala bevisfakta. Här framträder den strukturala bevisningens svaghet. Utgångspunkten för bedömningen är nämligen hur pass vanligt det är att bevistemat existerar vid sådana bevisstrukturer och hur det förhåller sig med detta finns det i allmänhet endast vaga uppfattningar om.⁷⁶

En för framställningen central fråga är om struktural bevisning kan uppfylla beviskravet för objektiva gärningsmoment. Med hänvisning till hur beviskravet för fällande dom i brottmål formulerats i praxis, bortom rimligt tvivel, menar Ekelöf att det kan förefalla betänkligt att fälla en tilltalad endast med stöd av icke-kausala bevisfakta.⁷⁷ Diesen utesluter inte att det kan finnas fall där struktural bevisning ensamt kan uppfylla beviskravet för ett rekvisit eller ett gärningsmannaskap. Han menar dock att det förutsätter att strukturen är tillräckligt komplex och även homogen på så sätt att den består av samverkande och inte disparata fakta.⁷⁸

Från praxis finns, vilket också nämns i den senaste upplagan av *Rättegång, fjärde häftet*, ett fåtal exempel härpå.⁷⁹ I avsnittet om en rättsfallsstudie studeras bland annat tre mål där domstolarna har meddelat fällande domar i sista instans. I det avslutande analysavsnittet finner jag det särskilt intressant att klarlägga om rättstillämparens uppfattning skiljer sig från de uppfattningar som redovisats ovan.

Struktural bevisning har vanligen särskild betydelse när det gäller det subjektiva rekvisitet i brottmål.⁸⁰

⁷³ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 215.

⁷⁴ Lindell, s. 253.

⁷⁵ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 216.

⁷⁶ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 216.

⁷⁷ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 217.

⁷⁸ Diesen 1997, s. 30 ff.

⁷⁹ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 217.

⁸⁰ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 181.

4 En rättsfallsstudie

I avsnittet studeras rättstillämparens bedömning av indiciebevisningen i åtta utvalda rättsfall. I fem av fallen har domstolarna meddelat friande domar i sista instans⁸¹ och i tre av fallen har domstolarna således meddelat fällande domar i sista instans. I tre av fallen där den tilltalade blivit friad i sista instans har underinstanserna emellertid fällt den tilltalade i enlighet med åtalet. Dessutom finns i sammanlagt fem av fallen skiljaktiga meningar, av vilka två är i sista instans. Vid rättsfallsstudien framträder särskilt de svårigheter som uppkommer när bevisningen i målet endast består av indicier. Fallbeskrivningarna är relativt ingående och stundtals citeras domskälen eftersom jag anser att det ger den mest rättvisande bilden av domstolarnas bedömningar. I sammanhanget är det av väsentligt intresse att se vilka generella slutsatser vad gäller indiciebevisning som kan dras med hänvisning till rättstillämparens bedömning i de enskilda målen samt vid en jämförelse av bedömningen i de olika målen.

Endast en av domarna har meddelats av HD och därför är det viktigt att ha i åtanke att det endast är det rättsfallet som har prejudikatvärde. Framställningen ämnar dock inte att utreda och klarlägga bevisningens styrka i indiciemål i förhållande till beviskravet i brottmål, på så sätt att endast rättsfall med prejudikatvärde behandlas. Istället är syftet att studera och även uppmärksamma de särskilda svårigheter som uppkommer i den typen av mål, oavsett i vilken instans målet avgjorts. Vidare förtjänar att nämnas att inga fall är identiska, vilket självfallet gör det svårt att dra några mer långtgående slutsatser om indiciebevisning generellt. I de utvalda fallen har samtliga tilltalade åtalats för grova våldsbrott. Skälet till att jag valt samma brottstyp är således för att underlätta jämförelsen av fallen. Valet av ett fåtal äldre rättsfall motiveras av att desamma vanligen refereras i nyare praxis. Dessutom är de centrala för besvarandet av frågeställningarna.

De åtta rättsfallen presenteras i kronologisk ordning för att tydliggöra hur rättstillämparens syn på indiciebevisning har utvecklats över tid. Vid rättsfallsstudien urskiljs såväl indiciebevisningens svagheter som styrkor. Vid jämförelsen av de domar som blivit friande respektive fällande är förhoppningen att det skall framgå vad som krävs för att den tilltalades skuld skall vara ställd bortom rimligt tvivel i ett indiciemål.

4.1 Friande domar i sista instans

4.1.1 NJA 1991 s. 56

Högsta domstolens dom den 14 februari 1991 (B 416-90)

⁸¹ I mål B 3215-09 dömde TR den tilltalade för brott mot griftefrid.

4.1.1.1 Åtalet

Åklagaren väckte åtal mot A.Ö. för försök till grov stöld, grov misshandel och grovt vållande till annans död med följande gärningsbeskrivning.

A.Ö. har den 24 oktober 1988 tillsammans med annan person i syfte att stjäla försökt att medels inbrott bereda sig tillträde till ett C.S. tillhörigt fritidshus på Gymlerholmen, Värmdö kommun. Gärningen har ej fullbordats enär de ej lyckats komma in i fastigheten. Fara har förelegat för brottets fullbordan.

A.Ö. har den 25 oktober 1988 på Gymlerholmen misshandlat A.I. genom att med tillhygge tilldela honom tre slag i huvudet. Av misshandeln har vållats kroppsskada och smärta. Brottet är att anse som grovt enär gärningen varit livsfarlig.

En kort stund efter sistnämnda brott har A.Ö., som antagit att han dödat A.I., med hjälp av lättantändlig vätska satt eld på A.I. Denne har därvid erhållit så svåra skador att han senare avlidit samma dag. A.Ö. har sålunda av oaktsamhet orsakat A.I:s död. Brottet är att anse som grovt enär A.Ö. underlåtit att förvissa sig om att A.I. varit död.

4.1.1.2 Fallet i korthet

På ön Gymlerholmen i Stockholms skärgård finns fem fritidsfastigheter. Vid den aktuella tidpunkten ägdes en av fritidsfastigheterna av C.S. En annan fritidsfastighet ägdes av L.J. A.Ö. och A.I. hade anlitats för vissa arbeten på L.J:s fastighet.

Med anledning av en rundvandring, som gjorts på Gymlerholmen, anmälde två polismän den 29 oktober 1988 att ett inbrottsförsök syntes ha gjorts i bostadshuset på C.S:s fastighet. Broddsdatum antogs i anmälan vara den 24 eller 25 oktober 1988.

På förmiddagen den 25 oktober 1988 anlände A.Ö. och A.I. till ön i A.I:s båt. En taxiförare iakttog, då hans båt passerade Gymlerholmen omkring klockan 16.20, en brand utanför L.J:s fritidsfastighet. Enligt A.Ö:s uppgifter hade han, efter att ha legat och sovit i A.I:s förtöjda båt, på återväg till L.J:s bostadshus påträffat A.I. liggande brinnande vid ingången till bostadshuset. A.I. kördes allvarligt brännskadad i taxibåt från ön och därefter i ambulans till sjukhus, där A.I. senare avled. I protokoll och utlåtande angående obduktion av A.I:s döda kropp uttalade rättsläkaren Jan Lindberg, förutom att A.I. avlidit av erhållna brandskador, att vid rättsmedicinsk besiktning och obduktion konstaterats tre underhudsblödningar i A.I:s huvudskål.

TR dömde A.Ö. för försök till grov stöld, misshandel och vållande till annans död till fängelse två år sex månader.⁸² HovR ändrade TR:s domslut på så sätt att åtalet för försök till grov stöld ogillades. Med ändring av TR:s domslut bestämdes påföljden till fängelse tre år sex månader.⁸³

⁸² Nacka tingsrätts dom den 16 november 1989 (B 605-88). TR:s ordförande var skiljaktig och ville ogilla åtalet i dess helhet.

⁸³ Svea hovrätts dom den 27 mars 1990 (B 2971-89).

4.1.1.3 Högsta domstolens bedömning

Angående underhudsblödningarna i A.I:s huvudskål uttalade rättsläkaren att de orsakats av någon form av yttre våld mycket kort tid före A.I:s död. Han tillade att blödningarna på intet sätt varit av betydelse för A.I:s död men att, om A.I. träffats hårt i huvudet av något föremål som förorsakat dessa blödningar, hans medvetande kunde grumlats och han kunde ha blivit ordentlig omtöcknad.

Vid brottsplatsundersökningen gjordes vissa fynd. Till vänster innanför entrén anträffades två fyllda plastdunkar med lysfotogen. Ytterligare en sådan plastdunk hade stått tillsammans med de två andra före den aktuella branden, men var nu borta. Åklagaren hävdade att A.Ö. använt denna dunk vid bränningen av A.I. Under vedträna i den öppna spisen fanns brända tygfragment som härrörde från A.I:s kläder. Åklagaren menade att förekomsten av fragment från A.I:s kläder i spisen var oförklarlig om inte material från brandplatsen förflyttats till spisen. HD uttalade.

Till en början måste det anses uteslutet att A.I:s kropp hamnat i brandhärden till följd av en olyckshändelse eller A.I:s egna åtgärder. Istället måste vad som därvid skett vara resultatet av en annan persons handlande.

Åklagaren gjorde gällande att A.Ö. var gärningsman. Som stöd för sitt påstående hänvisade åklagaren till att, såvitt känt, A.Ö. och A.I. var de enda personer som befann sig på Gymmerholmen vid den aktuella tidpunkten. Beträffande detta påstående gjorde HD följande bedömning.

Att grunda en fällande dom enbart på den negativa omständigheten att utredningen inte synes ge utrymme för någon alternativ gärningsman kan endast i undantagsfall komma ifråga. Som regel måste därutöver krävas åtminstone stödande bevisning som klargör de väsentliga delarna av händelseförloppet och positivt knyter just den tilltalade vid brottet. I förevarande fall har utredningen visserligen inte gett något stöd för att någon annan person befunnit sig på Gymmerholmen när brotten begicks. Någon säkerhet för att så inte varit fallet kan emellertid inte anses föreligga.

Därutöver ansåg åklagaren att A.Ö:s påstående att han lagt sig att sova i A.I:s båt inte förtjänade tilltro, särskilt med hänsyn till de otillfredsställande sov möjligheterna på båten och den låga utomhustemperaturen. HD gjorde följande bedömning i denna del.

Omständigheterna är emellertid inte sådana att A.Ö:s berättelse på denna punkt utan vidare måste antas vara osann. Det kan sålunda inte uteslutas att det för A.Ö., som har betydande vana vid båtar och sjöförhållanden och som dessutom enligt vad han uppgett ville åka hem så snart som möjligt, framstått som naturligt att välja A.I:s båt som viloplats.

Åklagaren påstod sig dessutom kunna visa att det mellan A.Ö. och A.I. förekommit misshälligheter som kunnat förklara att A.Ö. angripit A.I. Vid den aktuella tidpunkten hade muraren P.K. anlitats för arbete i bostadshuset på L.J:s fastighet. I polisförhör den 29 och 31 oktober uppgav P.K. att han den 24 oktober 1988 sett A.Ö. och A.I. berusade komma från den delen av

ön där C.S:s fritidsfastighet var belägen, samt att A.Ö. i samband därmed sagt till honom att han och A.I. gjort ett inbrott i ett hus på ön för att där komma åt spritdrycker. Vid brottsplatsundersökningen anträffades dessutom på ett bord i vardagsrummet en telefonkatalog uppslagen på bokstaven S. Där var sidorna 337–396 utrivna. I den öppna spisen fanns ett antal telefonkatalogsidor. C.S. var upptagen på sidan 392 i katalogen. Enligt åklagarens uppfattning hade A.Ö. och A.I. gemensamt sökt bryta sig in i C.S:s hus och när A.I. senare velat ringa till C.S. för att ställa saken till rätta hade A.Ö. med våld hindrat honom därifrån. HD anförde.

Den händelseutveckling som sålunda skisserats av åklagaren är sammanhängande och logisk och skulle i och för sig kunna förklara hur de åtalade brotten kommit till stånd. Trots detta rör det sig i stor utsträckning om hypoteser för vilkas riktighet tillräckligt stöd saknas i den tekniska utredningen. Av särskild vikt är också att HovR på grund av brist på bevis frikännt A.Ö. såvitt gällde åtalet för försök till inbrott i C.S:s hus och att domen i detta hänseende inte har överklagats.

HD fortsatte.

Inte heller det förhållandet att, enligt vad den brandtekniska utredningen utvisar, A.I:s kropp tycks ha befunnit sig i brandhärden endast under en mindre del av den tid under vilken branden pågått medger några säkra slutsatser ifråga om händelseförloppet. [...] Denna omständighet är sålunda inte av sådan art att A.Ö. på grund härav kan utpekas som gärningsman.

Sammantaget gjorde HD följande bedömning av åtalet.

Inte heller vid en samlad bedömning av de omständigheter som behandlats i det föregående och av den utredning som i övrigt åberopats i målet kan det anses ställt utom rimligt tvivel att A.Ö. tillfogat A.I. kroppsskada och av oaktsamhet orsakat hans död. Åtalet för misshandel och vållande till annans död skall därför ogillas.

4.1.2 RH 1998:88

Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 13 oktober 1998 (B 375-98)

4.1.2.1 Åtalet

Åklagaren väckte åtal mot O.H. för mord med följande gärningsbeskrivning.

O.H. har lördagen den 23 november 1996 eller den närmaste tiden därefter i trakten av Dombäck i Husum, Örnsköldsviks kommun, på okänt sätt berövat M.L., född 1980, livet. Han har med stickande våld tillfogat henne dels sju sårskador på ryggen, av vilka minst tre trängt in i bröstorgshålan, dels skador på bröstorgsens framsida. Dessa skador kan ha orsakat hennes död.

4.1.2.2 Fallet i korthet

Den 23 november 1996 lämnades M.L. av sin bror vid museet i Örnsköldsvik. Buss avgick till Husum från busstationen i Örnsköldsvik klockan 13.10. Enligt åklagaren steg M.L. av bussen vid Linaplatån och

gick Bruksvägen fram till korsningen med E4. O.H. gick i samma riktning längs Bruksvägens vänstra sida fram till korsningen med E4. O.H:s bostad var så belägen, att han därifrån kunnat observera M.L. på Bruksvägen. Därefter var M.L. försvunnen fram till dess att hennes döda kropp påträffades den 22 maj 1997 på en väl undanskymd plats, belägen i ett skogsområde cirka 300 meter från den plats, där M.L. och O.H. senast observerats.

TR dömde O.H. för mord till fängelse åtta år.⁸⁴

4.1.2.3 Hovrättens bedömning

HovR konstaterade att direkt och teknisk bevisning, i form av till exempel fingeravtryck, hårstrån, blod eller sperma som kunde binda O.H. vid den aktuella gärningen saknades. Avseende detta anförde HovR.

När det sålunda saknas bevisning som direkt binder den tilltalade vid gärningen bör som regel för fällande dom krävas åtminstone stödande bevisning som klargör de väsentliga delarna av händelseförloppet och positivt knyter just den tilltalade vid brottet [...]. Frågan blir då närmast om det föreligger sådana för O.H. besvärande omständigheter, det vill säga indicier av annat slag än ovan angivna kriminaltekniska bevis, att denne trots avsaknaden av direkt bevisning kan dömas till ansvar för mordet på M.L.

HovR fortsatte.

Om bevisningen består av enbart indicier öppnar sig i regel fler tolkningsmöjligheter och fler alternativhypoteser än om bevisningen är direkt. Allmänt sett anses för fällande dom i ett indiciemål krävas att det kunnat klarläggas, förutom att ett brott verkligen begåtts, att den misstänkte gärningsmannen befunnit sig på eller åtminstone i närheten av brottsplatsen, att denne haft möjlighet att utföra gärningen och att annan gärningsman kan uteslutas.

Av utredningen framgick att M.L. befunnit sig ombord på bussen på väg från Örnköldsvik till Husum. Vittnet B.B. hade lämnat uppgifter som tydde på att det kunde ha varit M.L. som den aktuella dagen gått på Bruksvägen i riktning mot E4:an och att O.H. då uppehållit sig i närheten av henne. HovR uppgav dock.

Frågan om huruvida det verkligen var M.L. som vid det aktuella tillfället gick på Bruksvägen hänger emellertid också samman med spørsmålet om vid vilken hållplats M.L. steg av bussen. De utsagor som i denna fråga lämnats av de av O.H. åberopade vittnena medför att det måste anses föreligga en betydande osäkerhet i frågan om var någonstans M.L. egentligen steg av bussen.

HovR gjorde följande bedömning i denna del.

Dessa förhållanden medför i sin tur att bevisläget inte är sådant att det kan anses klarlagt att det verkligen var M.L. som vid det aktuella tillfället befann sig på Bruksvägen i närheten av O.H.

⁸⁴ Örnköldsvik tingsrätts dom den 12 augusti 1998 (B 130-97).

Det anförda, som innebär att åklagaren inte kunnat visa att O.H. den 23 november 1996 befunnit sig i närheten av M.L. på Bruksvägen, medför att en inte oviktig länk i åklagarens bevisning brustit.

HovR gjorde följande bedömning av betydelsen av att O.H. i olika sammanhang medvetet lämnat felaktiga uppgifter om sina förehavanden den aktuella dagen.

Flera av de uppgifter O.H. lämnat kan uppfattas så att han därvid berättat om detaljer rörande sådant som ingen annan än en gärningsman rimligen kan ha känt till. [...]

[...]

O.H:s berättelse i vad avser hans rödfläckade T-shirt och upptäckten av ett par vita trosor i hans jackficka passar i och för sig väl in på bilden av O.H. som gärningsman och uppgifterna framstår som anmärkningsvärda, inte minst med tanke på att det framkommit att kroppen efter M.L. saknade trosor och att inga trosor anträffats på fyndplatsen. Men O.H. har när han hörts i HovR förklarat att hans berättelse i dessa delar är påhittad och de för honom onekligen besvärande uppgifterna har inte kunnat närmare kontrolleras.

HovR fortsatte.

Flera av de uppgifter O.H. numera påstår är felaktiga [...] kan ges den tolkningen att O.H. anpassat och ändrat sina uppgifter i syfte att förekomma och förklara de resultat polisen kunde komma fram till i sitt utredningsarbete.

O.H. har inte kunnat ange något förnuftigt skäl för att han [...] skulle ha lämnat felaktiga uppgifter. Inte minst med hänsyn till de psykiska särdrag han enligt personutredningen i målet uppvisar måste emellertid stor försiktighet iakttas när det gäller frågan om vilka slutsatser som kan dras av hans förhållningssätt under förundersökningen samt under rättegångarna.

HovR kom fram till följande slutsats i denna del.

Med hänsyn till vad ovan upptagits och i övrigt framkommit är det enligt HovR:s mening knappast möjligt att tillmäta O.H:s egen berättelse om händelseförloppet och hans ofta ändrade uppgifter om sina göranden och låtanden den aktuella dagen någon avgörande betydelse vid bedömandet av skuldfrågan.

I en undangömd påse hos O.H. påträffades bland annat en teckning som föreställde en avbildning av en döds-kalle samt tejp av samma typ som kommit till användning vid tejpningen av M.L. Åklagaren gjorde gällande att den så kallade GOP-teckningen var ett försök till avbild av M.L:s kranium. Som stöd för sitt påstående visade åklagaren på de likheter som förelåg mellan teckningen och kraniet efter M.L. O.H. påstod att han ritat teckningen då han gick i sjätte klass. Gällande teckningen gjorde HovR följande bedömning.

Det föreligger vissa i och för sig noterbara likheter mellan teckningen och M.L:s kranium [...]. Utredningen i vad avser den så kallade GOP-teckningen är dock inte sådan att det kan hållas för uteslutet att teckningen tillkommit i annat sammanhang än åklagaren hävdar. Av det sagda följer att teckningen ifråga inte kan ges betydelse som något vägande bevis för O.H:s skuld.

Angående tejpen anförde HovR följande.

Även om man naturligtvis kan fråga sig vilken anledningen varit att förvara den aktuella tejpullen i en undangömd plastkasse kvarstår att de hos O.H. påträffade tejperna inte kunnat knytas till de tejper och tejprenser som anträffats på fyndplatsen och kroppen efter M.L. Vad som framkommit ifråga om tejperna saknar under angivna förhållanden något mera betydande bevisvärde.

Vid återfinnandet av M.L. var hennes jacka uppspliten med våld. Den blå viskoströja, som hon bar närmast kroppen, hade skurits eller klippts upp och en bit av tröjan återfanns i närheten av hennes kropp. Hos O.H. påträffades tre blå viskosfibrer, bland annat på en sax. Undersökningen vid SKL visade att de blå viskosfibrerna överensstämde med fibervaran i M.L:s tröja. HovR uppgav.

Det ligger i sakens natur att betydelsen av sådan så kallad eliminerande bevisning som åklagaren i detta fall hänför sig till är avhängig antalet tänkbara alternativ. Finns det endast två alternativ och det ena utesluts är bevisverkan givetvis fullständig. Om det å andra sidan finns många alternativ blir det eliminerande bevisets betydelse i allmänhet begränsad [...]. I linje med det sagda har i doktrinen också framhållits att det förhållandet att alternativ till åklagarens gärningspåstående inte anses kunna uteslutas kan grunda en frikännande dom, medan en brist på alternativ sällan kan grunda en fällande dom utan kausal bevisning för åklagarens påstående [...].

Med ovan redovisade utgångspunkter måste enligt HovR:s mening verkan av den eliminerande bevisning åklagaren i angivna sammanhang presenterat anses tämligen begränsad. [...] I sammanhanget måste också beaktas de uttalanden den sakkunnige rättsbiologen Weine Drotz gjort om att det förekommer flera hundra olika färgämnen som är svåra att jämföra med varandra och att överföring av viskosfibrer i flera led är möjlig. Den bevisning åklagaren lagt fram för att knyta angivna fibrer till den blå tröja M.L. burit vid sin död leder därför enligt HovR:s mening inte till att de frågor Weine Drotz lämnat öppna kan besvaras med tillräcklig grad av säkerhet. På föreliggande utredning kan det alltså inte anses bevisat att de hos O.H. påträffade fibrerna härrör från den blå tröja M.L. burit vid sin död.

O.H. medverkade i en på fyndplatsen videoinspelade rekonstruktion av händelseförloppet. HovR uttalade följande.

Att O.H. valt att använda sig av en likadan tejpstyp som den som M.L. tejpats med och att en tejpstyp av samma typ påträffats undangömd i hans hem kan framstå som besvärande för honom. [...] O.H:s agerande under rekonstruktionen, bland annat i vad avser hans markering av knivstick och täckning med granris, kan förvisso göras till föremål för olika tolkningar. HovR kan dock inte alldeles frigöra sig från intrycket att O.H. under rekonstruktionen fått en del hjälp på traven i sitt agerande [...].

O.H. har under huvudförhandlingen i HovR, i samband med att han hörts angående rekonstruktionen, fällt vissa märkliga uttalanden om lämpliga sätt för en gärningsman att förhindra offrets flykt. Uttalandena framstår i belysning av de omständigheter åklagaren i detta sammanhang pekat på onekligen som besvärande för O.H., men å andra sidan har han även tidigare fallt en rad märkliga uttalanden och de skäl som i det föregående angetts för att iaktta stor försiktighet när det gäller att dra slutsatser av hans egna uppgifter gör sig gällande även i detta sammanhang.

HovR kom fram till följande slutsats i denna del.

En samlad bedömning av vad som framkommit i samband med den videoinspelade rekonstruktionen och när O.H. hörts därom tillåter enligt HovR:s mening inte några mera långtgående slutsatser ifrågan om O.H:s skuld.

Sammantalet fann HovR följande.

Den händelseutveckling som skisserats av åklagaren är sammanhängande och logisk och skulle i och för sig kunna förklara hur det med åtalet avsedda brottet kommit till stånd. Av vad ovan upptagits framgår emellertid att det rör sig om hypoteser för vilkas riktighet tillräckligt stöd saknas i utredningen.

Den i målet förebragta utredningen kan bedömas även ur ett annat perspektiv än som hitintills skett. Bevisningen i målet bygger nämligen i väsentliga delar på en bedömning utifrån ett visst, om än till stora delar outrett, händelseförlopp jämte ett stort antal kringomständigheter och stundom har hävdats att man kan komma fram till en fällande dom i brottmål, där kausal bevisning saknas eller är otillräcklig, genom förekomsten av så kallad struktural bevisning. Sådan bevisning syftar till att ge en bild av kringomständigheter som tillsammans bildar ett mönster, vilket gör det förhållande som skall bevisas i rättegången förklarligt och förståeligt. [...] Åklagaren har utförligt gått igenom och pekat på var och en av de omständigheter som enligt TR:s dom befunnits besvärande för O.H. Den bild åklagaren på detta och andra sätt tecknat framstår i och för sig som väl förenlig med tesen att det är O.H. som mördat M.L.

Ett avgörande i brottmål får emellertid inte grundas enbart på totalintrycket av det föreliggande materialet [...] och endast i undantagsfall kan bevisning av angivet slag leda till en fällande brottmålsdom när i fall av sådan brottslighet varom här är fråga den tilltalade förnekar att det är han som begått gärningen, så kallad struktural bevisning torde istället främst komma till användning när det gäller subjektiva faktorer, utredning angående brottsplaner samt farerekvisit och orsaksförhållanden. [...] Det kan i sammanhanget tilläggas att erfarenhetsatser bör tolkas restriktivt vid bedömning av bevisning till nackdel för en tilltalad [...].

[...] Inte heller med ett mera strukturellt betraktelsesätt kan HovR finna att de av åklagaren åberopade omständigheterna kan binda O.H. vid brottet.

I målet föreligger inte någon direkt eller teknisk bevisning, i form av till exempel vittnesuppgifter, fingeravtryck, blodprov eller spermaprov, som positivt knyter O.H. till den nu aktuella gärningen. Den förebragta utredningen utesluter inte med tillräcklig grad av säkerhet möjligheten av att M.L. berövats livet av någon annan person än O.H.

Vid en samlad bedömning av de omständigheter som behandlats i det föregående och av den utredning som i övrigt förebragts i målet kan det alltså inte anses ställt utom rimligt tvivel att O.H. berövat M.L. livet.

Det anförda medför att åtalet mot O.H. för mord skall ogillas.⁸⁵

4.1.3 RH 2002:55

Svea hovrätts dom den 21 maj 2002 (B 644-02)

⁸⁵ En adjungerande ledamot var skiljaktig och ville fastställa TR:s domslut.

4.1.3.1 Åtalet

Åklagaren väckte åtal mot J.R. för mord med följande gärningsbeskrivning.

J.R. har den 21 maj 1993 någon gång mellan klockan 15.20 och 16.30 i M.P:s bostad på Bogsättravägen 6 i Stockholm berövat henne livet genom att strypa henne med en snara.

4.1.3.2 Fallet i korthet

Den 23 maj 1993 påträffades pensionären M.P. död i en klädkammare i sitt hem i Sätra i Stockholm. M.P. påträffades liggande på rygg på golvet med en snara i form av ett rött textilband åtdragen runt halsen. Fynd i lägenheten tydde på att M.P. hade strypts vid ett handgemäng i köket och sedan släpats genom hallen in i klädkammaren. På kroppens ben hade i klädkammaren anlagts en brand med hjälp av tidningspapper och tändvätska. M.P. hade vid tidpunkten för mordet daglig hjälp av hemtjänsten i Sätra.

Vid brottsplatsundersökningen gjordes vissa fynd. En flaska T-Gul med vätska kvar i samt smälta av ytterligare en sådan flaska påträffades invid M.P:s kropp. Under M.P:s huvud påträffades en plastkasse från ICA Sättrahallen i vilken återfanns en prislapp på beloppet 18,40 kronor från Prisma Mat i Skärholmen. I början av juni månad kunde man vid ett besök i butiken Prisma Mat konstatera

- att T-Gul normalt kostade 18,40 kronor
- att T-Gul den aktuella veckan hade varit nedsatt till 15,50 kronor
- att det inte var omöjligt att prislappar med priset 18,40 kronor ändå hade suttit kvar på flaskorna i butiken
- att någon hade köpt två flaskor T-Gul för 15,50 kronor styck i butiken den 21 maj 1993 klockan 16.15
- att någon omedelbart före detta inköp hade köpt fyra paket kaffe av märket Zoega.

Den 16 juni 1993 satte polisen upp ett anslag i butiken Prisma Mat. Av anslaget framgick att man ville komma i kontakt med personer som hade handlat i butiken den 21 maj 1993 mellan klockan 16.00 och 16.30. Dagen därpå fick polisen kontakt med en anställd inom hemtjänsten i Sätra, J.R., som uppgav att det var han som hade köpt de fyra kaffepaketerna. Ett halvår senare lämnades uppgifter från en anställd inom hemtjänsten om att det hos en annan pensionär, I.B.A., fanns en julbonad vars röda kantband hade hängt löst och nu delvis saknades. Utredningen visade att hemvårdaren J.R. hade besökt I.B.A. i tjänsten vid två tillfällen den 21 maj 1993 och att han vid tidigare tillfällen hade besökt M.P. i tjänsten.

TR dömde J.R. för mord till fängelse på livstid.⁸⁶ HovR fastställde TR:s domslut.⁸⁷ HD fann i beslut den 31 oktober 1994 inte skäl att meddela

⁸⁶ Stockholm tingsrätts dom den 5 juli 1994 (B 1994-94).

⁸⁷ Svea hovrätts dom den 14 september 1994 (B 1972-94).

prövningstillstånd. Den 3 juli 1998 inkom J.R. med ansökan om resning. HD avslog resningsansökan.⁸⁸ J.R. inkom den 7 december 1999 på nytt med ansökan om resning. HD beviljade J.R. resning och förordnade att målet på nytt skulle tas upp av HovR.⁸⁹

4.1.3.3 Hovrättens bedömning

I målet presenterades en rad undersökningar av strypsnaran. HovR uppgav följande.

Av professor Gunnar Sparrs mönsterundersökning [...] har framkommit att det råder fullständig konsistens mellan de undersökta mönsterytornas relativa lägen på tejen och på kanten av vävnaden. Sannolikheten för att en sådan överensstämmelse har uppkommit av en slump är försvinnande liten ([...]0,000000000000000007). Mönsterundersökningens slutsats är att textiltejen med visshet har suttit på bonadens ena kant.

[...]

Undersökning ger enligt HovR:s mening ett entydigt resultat som inte lämnar utrymme för tolkningar eller ifrågasättanden. Av undersökningen framgår otvetydigt att kantbandet av ett eller annat skäl är något kortare idag jämfört med när det satt på bonaden. Detta kan exempelvis bero på att bandet sträckts ut när det satts fast på julbonaden och/eller att bandet har krympt. Oavsett vilket, kvarstår det faktum att strypsnaran med visshet härrör från I.B.A:s julbonad.

Angående frågan om hur snaran från I.B.A:s julbonad hade hamnat hos M.P. anförde HovR följande.

Det förhållandet att J.R. hörde till den krets som haft möjlighet att föra med sig kantbandet från julbonaden och att han besökte I.B.A. samma dag som M.P. mördades är en utgångspunkt för bedömningen av hans skuld, men eftersom det är möjligt att snaran tidigare av misstag tagits med av någon annan inom hemtjänsten, kan några säkra slutsatser inte dras om hur strypsnaran hamnat hos M.P.

Enligt åklagaren var J.R. vid den aktuella tidpunkten i stort behov av pengar. Åklagaren gjorde gällande att detta gav J.R. motiv för gärningen. Utredningen visade att J.R. betalade inköpet den 21 maj 1993 med en femhundrakronorssedel trots att han redan den 13 maj hade tömt sitt lönekonto. Enligt J.R:s uppgifter hade han på förmiddagen den 21 maj 1993, i samband med att han tog med I.B.A. till ett konditori, hämtat ut en spelvinst på cirka 2 600 kronor. I.B.A. berättade under polisförhör att J.R. i samband med ett besök på café hade visat henne en vinstkupong och att det kunde ha varit den 21 maj 1993. HovR gjorde följande bedömning i denna del.

Vad J.R. uppgett om tipsvinsten kan därför inte lämnas utan avseende utan skull, eftersom uppgiften inte är motbevisad av åklagaren, läggas till grund för bedömningen. Tipsvinsten kan förklara såväl J.R:s betalning av kaffet som att hans

⁸⁸ Högsta domstolens beslut den 6 oktober 1998 (Ö 2958-98).

⁸⁹ Högsta domstolens beslut den 21 januari 2002 (Ö 5050-99). HD fann att det tillkommit åtskillig utredning i skuldfrågan men att det i ärendet var oklart vilka närmare slutsatser som kunde dras av denna. Två justitieråd var skiljaktiga och ville avslå J.R:s resningsansökan.

ekonomi under månaderna juni och juli 1993 var något bättre än de föregående månaderna.

Av obduktionsprotokoll samt förhör med rättsläkaren Robert Grundin framgick att den mest sannolika tidpunkten för dödsfallet var 3–4 timmar efter M.P:s måltid. Enligt HovR talade uppgifter från M.P:s ordinarie hemvårdare B.R.R. om M.P:s måltidsrutiner i förening med fynden i kökssoporna starkt för att den sista måltiden var en lunchmåltid. Även de omständigheterna att M.P. då hon påträffades var påklädd och att hennes säng var bäddad talade för att dödsfallet hade inträffat under dagtid eller i vart fall före sänggående. Avseende tidpunkten för mordet gjorde HovR sammantaget följande bedömning.

HovR finner att den mest sannolika tidpunkten för dödsfallet ligger 3–4 timmar efter M.P:s lunchmål den 21 maj 1993. Eftersom M.P., enligt vad som framkommit av förhöret med B.R.R., åt lunch mellan klockan 12.30 och 13.00 men inte gärna efter den tiden, betyder detta att dödsfallet mest sannolikt har inträffat mellan klockan 15.30 och 17.00. Mordet kan således ha ägt rum under den snäva tid (klockan 15.20–16.30) som åklagaren har angett.

Beträffande J.R:s tidsmässiga utrymme att begå brottet uppgav HovR följande.

Det framstår [...] som osannolikt att J.R. efter att ha inköpt tändvätska klockan 16.15 hunnit mörda M.P. före klockan 16.30.

Avseende J.R:s uppgifter i denna del gjorde HovR följande bedömning.

J.R. har i detalj redogjort för sina arbetsuppgifter vid hemtjänsten den 21 maj 1993. Hans egen berättelse ger honom inte tidsutrymme att begå mordet efter besöket hos I.B.A. och före kaffeköpet. Det kan naturligtvis ifrågasättas hur han kan ha så detaljerade minnesbilder av den arbetsdagen, men han har hängt upp sina tidsangivelser bland annat på de arbetsuppgifter som han har utfört. Det finns inte något i hans berättelse som i denna del framstår som så osannolikt att det kan lämnas utan avseende. [...]

Mot J.R:s tidsangivelser står A.R:s. Hon har vidhållit att J.R. lämnade hemtjänstens lokaler redan klockan 15.20–15.25. Vid bedömningen av hennes berättelse måste beaktas att hon lämnade denna tidsuppgift första gången vid ett polisförhör som hölls den 8 september 1993 [...]. Att den exakta tidsangivelsen har lämnats så lång tid efter händelsen vållar viss osäkerhet. Det går inte heller att bortse från att A.R., enligt vad som har framkommit, hade alkoholproblem. Detta kan ha inverkat såväl på hennes möjligheter att hålla reda på den exakta tidpunkten den 21 maj 1993 som på hennes förmåga att minnas helt korrekt vid polisförhöret den 8 september samma år. [...] Sammantaget finns det anledning att bedöma hennes tidsangivelser med mycket stor försiktighet. Hennes uppgifter kan därför inte sättas framför J.R:s. Hans berättelse skall därför läggas till grund för bedömningen om den inte motbevisas. Det finns emellertid ytterligare bevisning som är av betydelse för bedömningen av om J.R:s uppgifter om sina förehavanden under eftermiddagen den 21 maj är motbevisade, nämligen inköpet av T-Gul klockan 16.15. Om det skulle vara bevisat att J.R. köpt de flaskor med T-Gul som anträffades i M.P:s lägenhet, skulle det binda J.R. till brottet och ge stöd för åklagarens påstående om brottstidpunkten.

Beträffande frågan huruvida de två flaskor T-Gul som hade anträffats bredvid M.P:s kropp hade köpts på Prisma Mat och om det i så fall var J.R. som hade köpt dem gjorde HovR följande bedömning.

I M.P:s lägenhet fanns i en plastkasse från ICA Sättra en prislapp från Prisma Mat på 18,40 kronor, vilket var normalpriset för en flaska T-Gul. Den 21 maj 1993 var det emellertid extrapris på T-Gul och en flaska kostade 15,50 kronor, vilket också var det pris som enligt kassaremsan registrerades vid försäljningen av de två flaskorna. På Prisma Mat fanns, enligt vad åklagaren sakframställningsvis anført, 13 andra artiklar som kostade 18,40 kronor. Det kan inte uteslutas att prislappen kommer från någon av dessa andra varor. På grund av denna osäkerhet går det inte att dra några helt säkra slutsatser om var flaskorna i M.P:s lägenhet köpts, även om det mest sannolika är att de köpts på Prisma Mat.

Det är utrett att J.R. i ordningen omedelbart före försäljningen av tändvätskan i samma kassa i Prisma Mat köpt fyra paket kaffe. Det kan därför ligga nära till hands att anta att han även köpt tändvätskan. Enbart det tidsmässiga sambandet leder dock inte till någon säker slutsats om att J.R. har gjort båda inköpen.

HovR konstaterade följande avseende utredningen i målet.

Bevisningen i målet bygger på en bedömning, utifrån ett visst påstått händelseförlopp, av hållbarheten i antagandet att J.R. begått den åtalade gärningen, jämfört med alternativa hypoteser om vem som annars kan ha gjort det. Eftersom det i målet är fråga om indiciebevisning och då flera av indicierna är förenade med sannolikhetsbedömningar är det en självklar utgångspunkt att domstolen måste iaktta särskilt stor försiktighet vid bevisvärderingen. Det krävs med andra ord att indiciebevisningen är mycket stark för att den skall kunna leda till en fällande dom.

HovR gjorde sammantaget följande bedömning av åtalet.

Enligt HovR:s mening har J.R:s egna tidsuppgifter inte motbevisats av åklagaren och dessa skall därför läggas till grund för bedömningen. Med denna utgångspunkt har J.R. inte haft tid att begå mordet före inköpet av kaffe klockan 16.15. Det är också osannolikt att J.R. efter kaffeköpet skulle ha hunnit ta livet av M.P. före klockan 16.30, den senaste tidpunkten för brottet enligt gärningsbeskrivningen. Det finns därför så stort utrymme för tvivel om att J.R. gjort sig skyldig till den åtalade gärningen att åtalet skall ogillas.

4.1.4 Svea hovrätts dom den 4 maj 2007 (B 9709-06)

4.1.4.1 Åtalet

Åklagaren väckte åtal mot R.H. för mord med följande gärningsbeskrivning.

R.H. har någon gång under tiden den 13–15 maj 2005 på okänd plats i Stockholmsområdet uppsåtligen berövat V.K. livet genom att skjuta henne i ryggen. V.K. var då gravid i sjunde månaden.

4.1.4.2 Fallet i korthet

V.K. kom till Sverige från Kenya 2002. Under sin första tid i Sverige var hon inackorderad i ett rum i Skogås. V.K. träffade R.H. i augusti 2004. I december samma år flyttade hon in i R.H:s lägenhet i Farsta. Efter endast tre veckors sammanboende flyttade V.K. tillbaka till rummet i Skogås. Paret fortsatte dock att träffas. Vid ett besök på mödravårdscentral i mars 2005 konstaterades att V.K. var gravid i femte månaden.

Den sista träffen på V.K:s mobiltelefon var registrerad från strax efter klockan 15.00 den 13 maj 2005. V.K:s kropp påträffades i juli 2006 i vattnet vid Lullehovsbron på Ekerö. Den var inlindad i en grön presenning och omlindad med tre spännband samt med en förtöjningslina. För att sänka kroppen hade använts vikter. V.K:s huvud var inneslutet i en konsumkasse. Av obduktionen framkom att V.K. berövats livet genom ett hagelskott från nära håll i ryggen. Obduktionen visade även att R.H. var far till det barn V.K. väntade.

TR ogillade åtalet för mord.⁹⁰

4.1.4.3 Hovrättens bedömning

HovR inledde sina domskäl med följande.

Det föreligger ingen direkt bevisning som binder R.H. till mordet. Med undantag av det under V.K:s kropp påträffade hårstrået med samma mitokondrie-DNA som R.H. har, finns heller ingen teknisk bevisning i form av fingeravtryck, blod eller andra kroppsvätskor som pekar på R.H. som gärningsman.

HovR fortsatte.

När det, som i detta fall, saknas bevisning som direkt binder den tilltalade vid brottet bör som regel fällande dom krävas åtminstone stödjande bevisning som klargör de väsentliga delarna av händelseförloppet och positivt knyter just den tilltalade till brottet [...]. Frågan blir då om det föreligger sådana för R.H. besvärande omständigheter, det vill säga indicier av annat slag än ovan redovisade kriminaltekniska bevis, att denna trots avsaknaden av direkt bevisning kan dömas till ansvar för mordet på V.K. Väsentligt vid denna bedömning är också frågan om det med tillräckligt grad av säkerhet kan uteslutas att det är någon annan som är gärningsman. Allmänt sett anses för fällande som i ett indiciemål nämligen krävas att det kan klarläggas, förutom att brott har begåtts, att den misstänkte gärningsmannen befunnit sig på eller åtminstone i närheten av brottsplatsen eller en möjlig sådan, att denna haft möjlighet att utföra gärningen och att annan gärningsman kan uteslutas.

Åklagaren hävdade att R.H. inte velat att V.K. skulle föda det väntade barnet. Enligt åklagaren gav detta R.H. motiv för gärningen. Beträffande detta påstående uppgav HovR följande.

⁹⁰ Handen tingsrätts dom den 14 november 2006 (B 2479-06). En nämndeman var skiljaktig och ville fälla R.H. i enlighet med åtalet.

R.H. kan ha haft motiv att döda V.K., men det är inte visat att så är fallet och i vart fall är det inte klarlagt att ett eventuellt motiv bestått i det som åklagaren hävdar.

Utredningen visade att R.H. och V.K. från senare delen av mars 2005 fram till den 13 maj samma år klockan 09.39 hade ett sextiotal telefonkontakter. Efter sistnämnda tidpunkt upphörde telefonkontakterna tvärt med undantag för två uppringningar den 9 oktober 2005 då R.H. sökte kontakt med V.K:s mobiltelefon. R.H. förklarade avbrottet med att förhållandet mellan honom och V.K. runnit ut i sanden. HovR gjorde följande bedömning i denna del.

R.H:s förklaring framstår mot bakgrund av den förhållandevis intensiva kontakt som förekommit fram till det sista samtalet den 13 maj 2005 som märklig. Det går dock inte att bortse från förklaringen såsom uppenbart felaktig, även om det abrupta avbrottet onekligen är besvärande för R.H.

Av utredningen framgick att R.H. mellan den 14 och 15 maj 2005 hyrt en lastbil. Åklagaren gjorde gällande att R.H. använt bilen till att transportera V.K:s döda kropp till Ekerö. Enligt R.H. hade han hyrt lastbilen den 14 maj 2005 för att dagen därpå kunna åka runt och titta på möbler. HovR uttalade.

Hans förklaring i denna del är inte övertygande. Särskilt besvärande för honom är att han inte kunnat till fullo förklara den långa körsträckan, totalt 13 mil, på annat sätt än att han möjligen kan ha besökt IKEA-varuhuset i Barakby som ligger norr om Stockholm. Inte heller i denna del är dock R.H. uppgifter sådana att det i sig går att bortse från dem.

Gällande hårstrået som påträffades under V.K:s kropp konstaterade HovR att några slutsatser inte kunde dras därav eftersom det kunde ha fastnat i V.K:s kläder vid något tidigare sammanträffande mellan henne och R.H.

Enligt vad som framkommit i målet hade R.H. till synes omotiverat köpt två stycken platspåsar i en konsumbutik i Farsta centrum den 13 maj 2005. Som redovisats ovan var V.K:s huvud inneslutet i en konsumpåse vid anträffandet. R.H. förklarade att han köpt påsarna för att använda dem till soppåsar, medan han föredrog att bära hem den samtidigt inköpta maten i en papperspåse. Angående inköpet av platspåsarna uppgav HovR följande.

Ett sådant beteende kanske inte är helt vanligt men det är inte på något sätt otänkbart att uppgiften är riktig.

Utredningen visade att R.H. varit i Farsta centrum när ett inköp på Clas Ohlson-varuhuset avseende material av liknande slag som använts för att förpacka V.K:s döda kropp gjordes. HovR anförde följande.

Det är givetvis bestickande att inköpet, som till vissa delar avsåg material av liknande slag som användes för att förpacka V.K:s döda kropp, gjordes vid en tidpunkt då R.H. bevisligen befann sig i Farsta centrum och i anslutning till V.K:s försvinnande. Det är i HovR genom uppgifter från Clas Ohlson klarlagt att den kombination av varor som köpet avsåg i vart fall inte är vanlig. [...] Utredningen beträffande inköpet ger vid handen att det han ha varit R.H. som gjorde inköpet och att det inköpta materialet kan ha använts på av åklagaren angivet sätt, det vill säga för att förpacka och transportera V.K:s döda kropp.

Beträffande R.H:s tidsmässiga utrymme att begå brottet under den 13–15 maj 2005 gjorde HovR följande bedömning.

Av vad som framkommit i målet kan annan slutsats inte dras än att R.H. i och för sig haft möjlighet att under påstådda dagar begå den åtalade gärningen.

Sammantaget gjorde HovR följande bedömning av åtalet.

Av den genomgång som HovR nu gjort framgår att det inte finns någon enskild omständighet som ensamt räcker för att fälla R.H. till ansvar för mordet på V.K., vilket heller inte åklagaren påstått. Åklagaren har istället hänvisat till det sammantagna bevisvärde av samtliga de omständigheter som åberopats i målet [...]. Frågan blir om dessa omständigheter tillsammans är sådana att åtalet skall bifallas.

Det händelseförlopp som åklagaren genom den förebringade utredningen skisserat är onekligen sammanhängande och logisk och skulle i och för sig kunna förklara hur det med åtalet avsedda brottet kommit till stånd. Bevisningen bygger dock i väsentliga delar på en bedömning utifrån ett visst, om än till stora delar outrett, händelseförlopp som stöds av ett antal omständigheter som synes peka i en och samma riktning.

När kausal bevisning saknas eller är otillräcklig förekommer ibland bevisning som syftar till att ge en bild att omständigheter som tillsammans bildar ett mönster, vilket gör det förhållande som skall bevisas i rättegången förklarliga och förståeligt. Endast i undantagsfall kan värdet av sådan, så kallad struktural bevisning vara sådant att det leder till fällande dom. Struktural bevisning torde istället främst komma till användning när det gäller subjektiva faktorer, utredning angående brottsplaner samt farerekvisit och orsaksförhållande. [...] Inte heller får ett avgörande i brottmål grundas enbart på totalintrycket av det föreliggande materialet [...].

Som tidigare redovisats är det tvärtom ett minimikrav i indiciemål att det kan klarläggas att den misstänkte gärningsmannen befunnit sig på eller åtminstone i närheten av brottsplatsen eller en möjlig sådan, att denna haft möjlighet att utföra gärningen och att annan gärningsman kan uteslutas. Att utredningen inte synes ge utrymme för någon alternativ gärningsman är därvid normalt inte tillräckligt för en fällande dom [...].

[...]

Som även TR funnit står det genom utredningen klart att R.H. i och för sig haft möjlighet att döda V.K. Möjligen kan han också sägas ha haft visst motiv för ett sådant brott. Utredningen har visserligen inte heller gett något positivt stöd för att det finns någon annan gärningsman än R.H. Någon säkerhet för att så inte är fallet kan emellertid inte anses föreligga. Det är således inte visat att R.H. varit den enda person som haft motiv eller möjlighet att utföra brottet eller att annan gärningsman kan uteslutas.

På grund av det anförda och då det inte heller vid en samlad bedömning av de omständigheter som behandlats i det föregående och av den utredning som i övrigt åberopats i målet kan anses ställt utom rimligt tvivel att R.H. begått det påstådda brottet skall åtalet, såsom TR funnit, ogillas.

4.1.5 Falu tingsrätts dom den 14 juli 2010 (B 3215-09)

4.1.5.1 Åtalet

Åklagaren väckte åtal mot M.A. för mord alternativt dråp alternativt vållande till annans död samt brott mot griftefrid med följande gärningsbeskrivning.

M.A. har den 1 augusti 2009 eller någon dag därefter i Dalarna på okänt sätt uppsåtligt berövat L.C. livet alternativt av oaktsamhet orsakat L.C:s död.

M.A. har den 1 augusti 2009 eller någon dag därefter obehörigen flyttat L.C:s döda kropp och dolt densamma bakom en sten i ett skogsparti beläget i Norr Bertilsbo, Leksands kommun, samt där täckt över kroppen med grenar och annat växtmaterial.

4.1.5.2 Fallet i korthet

L.C. och M.A. kom i kontakt med varandra i mars 2008 genom en datingsida på Internet. Efter en kortare tids samvaro flyttade M.A. in i L.C:s lägenhet i Falun. Den 5 maj 2008 friade M.A. till L.C.

Den 12 maj 2008 tog M.A. en livförsäkring om en miljon kronor, med sig själv som försäkrad och L.C. som medförsäkrad. Den 8 mars 2009 upprättade M.A. och L.C. därtill ett testamente, där det föreskrevs att M.A. vid L.C:s död skulle ärva hälften av bostadsrättslägenheten på Sturegatan i Falun med rätt för M.A. att efter en värdering lösa ut L.C:s son A.F. från lägenheten.

Parets bröllop var planerat till den 8 augusti 2009. Stora Kopparbergs kyrka i Falun hade bokats för ändamålet, liksom brölloppssviten på Hotell Bergmästaren i Falun. L.C. hade bokat tid för sminkning, men hade senare avbokat denna. L.C. hade även sökt semester för en planerad bröllopsresa till England den 20–23 augusti 2009. M.A., som i augusti skulle börja ett arbete som lärare i Borlänge, hade däremot inte ansökt om semester för dessa dagar.

Den 1 augusti 2009 försvann L.C. Den sista säkra iakttagelsen av henne var när hon och M.A. fångades av en övervakningskamera utanför affären City Gross i Falun vid klockan 16.30 den aktuella dagen. M.A. påstod att paret därefter begett sig på en flera timmar lång biltur till olika platser i Dalarna och att L.C., sedan paret återvänt till lägenheten, gått ut för att träffa en bekant vars namn hon inte nämnt för honom. Under de påföljande dagarna tog M.A. kontakt med polisen och anmälde L.C. försvunnen. Han medverkade också i olika massmediala sammanhang. M.A. hade kallats till ett polisförhör den 16 september 2009.

Den 15 september 2009 arbetade M.A. fram till klockan 17.00. Enligt M.A:s uppgifter återvände han därefter hem till lägenheten på Sturegatan från

vilken han under kvällen med tvång fördes bort av två okända män och lades i bagageluckan till en bil där han blev kvar i tre dygn innan han den 18 september 2009 dumpades bredvid en död människokropp i ett skogsområde vid Norr Bertilsbo utanför Falun. M.A. berättade att han hade lagt märke till att det brann på marken och i hans tröja och att han, efter att ha släckt elden, begett sig ner till bebyggda trakter där han fått kontakt med en person som larmade polis.

Sedan polisen anlant visade M.A. vägen till den plats där han sett människokroppen. Bakom en sten ett tiotal meter in i skogen från en öppen plats intill en skogsväg fann man en kropp som sedermera visat sig vara L.C.

4.1.5.3 Tingsrättens bedömning

TR konstaterade inledningsvis följande avseende utredningen i målet.

Bevisningen från åklagarens sida har i målet vid TR i stor utsträckning syftat till att vederlägga M.A:s egna uppgifter om hans förehavanden dels i anslutning till tidpunkten för L.C:s försvinnande, dels i tiden innan hennes kropp återfanns i Norr Bertilsbo. [...] Däremot saknas fortfarande avgörande utredning när det gäller frågorna om var, när och, framförallt, hur L.C. avlidit.

Beträffande M.A:s uppgifter om L.C:s försvinnande uppgav TR följande.

Av den bevisning som åklagaren åberopat har det framgått att M.A:s uppgifter på flera punkter framstår som klart osannolika.

Mot bakgrund av vad som upplysts om L.C:s vanor förefaller det olikt henne att ensam bege sig ner till centrala Falun för att träffa en bekant utan att ens för M.A. nämna vem hon skulle träffa. [...]

Av betydelse är vidare de uppgifter som M.A. lämnat om sin och L.C:s biltur. [...] M.A. har i senare polisförhör och i rättegången, när han ställts inför åklagarnas motbevisning avseende sina uppgifter om bilturen, börjat sväva på målet och hävdat att han inte minns vart turen gått och att han kan ha tagit fel på dag. Dessa ändrade uppgifter framstår inte som trovärdiga, om L.C. försvunnit på det sätt som M.A. hävdat borde hans minnen av vad de gjort den sista kvällen tillsammans ha varit glasklara.

TR kom fram till följande slutsats i denna del.

M.A:s uppgifter om hur kvällen den 1 augusti förlöpte och hur L.C. lämnade lägenheten efter rundturen och därefter aldrig återkom framstår inte som trovärdiga. [...] Genomförda undersökningar av lägenheten på Sturegatan 75 B och av de bilar som M.A. disponerade har däremot inte gett annat resultat än att såväl lägenheten som bilarna varit påfallande välstädade. Analysen av in- och utgående samtal från M.A:s och L.C:s mobiltelefoner har inte heller mynnat ut i någon avgörande information kring vad som kan ha hänt. De vittnen som hörts har inte redovisat några iakttagelser av betydelse i detta hänseende. Slutsatsen måste mot den bakgrunden bli att det är oklart på vilket sätt och under vilka omständigheter som L.C. försvunnit.

Gällande M.A:s förehavanden innan L.C:s döda kropp återfanns uppgav TR.

Först kan konstateras att påståendet om kidnappningen allmänt sett inte framstår som sannolikt.

I början av november 2009 gjordes i en byggnad på M.A:s föräldrars fastighet i Lottefors en del fynd som motsade M.A:s uppgifter om kidnappningen och som tydde på att han befunnit sig i Stockholm, och på resa mellan Falun, Hälsingland och Stockholm, under en stor del av den aktuella perioden då han hävdade att han varit inlåst i bagageluckan. Det rörde sig bland annat om en bärbar dator som varit uppkopplad mot Internet från en buss i trafik mellan Hälsingland och Stockholm och fotografier tagna i Stockholm med en M.A. tillhörig kamera. TR fann att M.A:s uppgifter i denna del hade motbevisats och kunde lämnas utan avseende. TR anförde.

Frågan är då vart denna slutsats leder. Fynden kring den plats där L.C:s kropp låg styrker M.A:s uppgift att han, när han anlände till L.G:s stuga, kom direkt från fyndplatsen, detta gäller de skor som hittades vid fyndplatsen och som med all sannolikhet var M.A:s samt de brandhärdar som kunde noteras och som kan kopplas ihop med det faktum att M.A. själv hade vissa brandskador. Även den omständigheten att M.A. ledde polisen direkt till fyndplatsen nerifrån riksvägen talar för att han var väl införstådd med var fyndplatsen låg. [...] Det har inte kommit fram någonting som ens antyder att någon annan person visat honom var kroppen fanns. [...] Det återstår då bara det alternativet att M.A. själv fört kroppen till platsen, med all sannolikhet vid ett tidigare tillfälle efter L.C:s död, och dolt den genom att täcka den med grenar och annat naturmaterial.

Av rapport över utvidgad rättsmedicinsk obduktion samt förhör med rättsläkaren Håkan Sandler framgick att det inte gått att fastställa någon dödsorsak på grund av den långt gångna förruttnelseomvandlingen som L.C:s kropp företagit.

Åklagaren redogjorde för två tänkbara motiv för gärningen. För det första anförde åklagaren att M.A. enligt den livförsäkring som M.A. och L.C. tecknat våren 2008 och det testamente som upprättats i mars 2009 skulle ha en betydande ekonomiska fördel av L.C:s död. Vittnet A.J. berättade att han efter L.C:s försvinnande påtalat för M.A. att en dödförklaring skulle ta 10 år. Enligt A.J. hade M.A. då svarat: "Så länge kan jag inte vänta." TR uttalade.

Sammantaget kan konstateras att det visserligen finns en tänkbar motivbild med ekonomisk anknytning, men att frågan om M.A. verkligen planerade att döda L.C. för att få ekonomiska fördelar måste lämnas öppen.

För det andra anförde åklagaren att motivet skulle ha samband med det förestående giftermålet. Enligt åklagaren fanns ett stort antal uppgifter som tydde på att någon av parterna, eller eventuellt båda, inte längre ville fullfölja bröllopsplanerna. TR gjorde följande sammantagna bedömning av dessa påståenden.

Den samlade slutsatsen av det anförda blir att fältet är fritt att spekulera i olika riktningar men att det stannar vid just spekulationer. Det hittills sagda innebär att motiv för ett planerat dödande av L.C. visserligen är teoretiskt tänkbara men att

utredningen inte i någon påtaglig grad stöder att det funnit konkreta planer i den riktningen från M.A:s sida.

TR gjorde därefter följande bedömning av åtalet för brott mot griftefrid.

Som framgått av det anförda är M.A. övertygad om att ha obehörigen flyttat L.C:s döda kropp till den plats i Norr Bertilsbo där den anträffades. Det måste också hållas för visst att det är han som har täckt över kroppen med grenar och annat växtmaterial i syfte att dölja den. Han har därigenom gjort sig skyldig till [...] brott mot griftefrid.

Beträffande frågan om M.A. uppsåtligen eller av oaktsamhet hade orsakat L.C:s död gjorde TR följande sammantagna bedömning.

Det kan naturligtvis hävdas att erfarenhetssatsen talar för att den som väljer att dölja en död människokropp också har något med den personens död att skaffa. Erfarenhetssatser av denna typ är emellertid inte tillräckliga för en fällande dom för mord eller dråp utan måste stödjas av konkret bevisning i det enskilda fallet. När det gäller L.C. kan konstateras att utredningen inte annat än i mycket grova drag har gett besked om tidpunkten för dödsfallet, varvid det mesta talar för att hon avlidit i tämligen nära anslutning till den tidpunkt då hon enligt M.A. försvann, alltså på kvällen den 1 augusti 2009. Utredning har vidare inte gett besked om var dödsfallet inträffade och inte heller, vilket uppenbarligen är den största och avgörande bristen, av vilken anledning L.C. dog. Som ett alternativ till scenariot med ett uppsåtligt dödande är det till exempel en fullt tänkbar möjlighet att M.A. brukat visst våld mot L.C. och därvid av oaktsamhet skadat henne så illa att hon avlidit. Men man kan, vilket framgår av Håkans Sänders vittnesmål, inte bortse från möjligheten av en annan dödsorsak som inte kan läggas M.A. till last men där denne av rädsla för att bli anklagad för hennes död dolt kroppen. M.A:s teaterspel inför släktingar, polis, och massmedia efter L.C:s försvinnande och hans grundlösa uppgifter under förundersökning och rättegång utgör inte i sig något avgörande bevis för att han orsakat L.C:s död utan kan, liksom döljandet av kroppen, ses som ett led i försöken att undgå misstankar om delaktighet i dödsfallet.

[...]

Den sammantagna slutsatsen av det anförda är att M.A. uppenbarligen vet betydligt mer om omständigheterna kring L.C:s död än vad han velat berätta men att åklagarna inte bortom rimligt tvivel har lyckats styrka att han uppsåtligen eller av oaktsamhet orsakat L.C:s död. Han kan därför inte dömas för mord, dråp eller vållande till annans död.

TR dömde M.A. för brott mot griftefrid till fängelse ett år sex månader.

4.2 Fällande domar i sista instans

4.2.1 RH 134:85

Hovrätten för Västra Sveriges dom den 23 september 1985 (B 827-85)

4.2.1.1 Åtalet

Åklagaren väckte åtal mot J.G. för grovt rån, försök till mord och olaga hot med följande gärningsbeskrivning.

J.G. tillgrep den 13 februari 1985 tillsammans och i samråd med annan person medelst våld å K.E.K. och medelst hot som innebar och för K.E.K. framstod som trängande fara 57 695 kronor i ICA-Hallen vid Friskvåderstorget i Göteborg. Våldet bestod i att J.G. sköt ett pistolskott som träffade K.E.K:s vänstra ben strax under knäet. I samband med att K.E.K. uppmanades att öppna affärens kassaskåp avlossade J.G. ytterligare ett skott som träffade K.E.K. i vänstra låret. Hotet bestod i att J.G., sedan han beskjutit K.E.K. med två skott, beordrade denne att lägga sig på magen på golvet varvid J.G. ställde sig med ena foten mellan skulderbladen samtidigt som han riktade pistolen mot K.E.K:s huvud. Under tiden tillgrep J.G:s kamrat ovannämnda belopp ur kassaskåpet. Vid tillfället avlossade kamraten även ett skott med tårgaspistol. Med hänsyn till att J.G. för att kunna genomföra brottet använt ett skarpladdat skjutvapen och då visat synnerlig råhet och hänsynslöshet genom att två gånger avsiktligt skottskada K.E.K. yrkas ansvar för grovt rån.

J.G. tillgrep den 15 februari 1985 tillsammans och i samråd med annan person medelst våld mot A.K. en värdetransportväska innehållande 486 500 kronor i sedlar utanför LL-Livs vid Wieselgransplatsen i Göteborg. Våldet bestod i att J.G. i avsikt att beröva A.K. livet avlossat minst två skott mot A.K. Ett skott träffade vänster lår och ett annat skott träffade A.K., då liggande på marken, i halsen på vänster sida, varvid kulan gick snett nedåt och stannade i höger axelhåla. Det sista skottet var direkt livshotande och åstadkom en permanent skada på ryggmärgen med bestående förlamning i stora delar av armarna och händernas muskulatur samt från bröstet och neråt. Vid tillfället avlossade även kamraten tre skott med tårgaspistol. Under flykt från platsen lyfte därefter J.G. sin pistol och i samband härmed avlossade han skott dels mot S.O. och R.O. samt K.E., vilka befann sig i två personbilar vid Wieselgransplatsen, dels något senare mot B.A., som, medan hon gick på Tjärblomsgatan, av J.G. beordrades ner på marken. Hotet framkallade allvarlig fruktan hos de hotade för egen säkerhet till person. Med hänsyn till att J.G. för att kunna genomföra brottet använt ett skarpladdat skjutvapen och genom sitt förfaringsätt visat synnerlig råhet är rånet att anse som grovt. Ansvar yrkas för grovt rån, försök till mord samt olaga hot.

4.2.1.2 Fallet i korthet

Efter rånet utanför LL-Livs vid Wieselgransplatsen i Göteborg den 15 februari 1985 begav sig de två rånarna Tjärblomsgatan ut, där sedan på två olika ställen påträffades en del av de klädesplagg som burits av dem som deltagit i rånet samt ett örngott i naturfärgad bomull med monogram GG i stora bokstäver med en blomkvist på vardera sidan. Även den från A.K. tillgripna värdetransportväskan påträffades några dagar senare i närheten av brottsplatsen.

I mars 1985 reste J.G. med sin hustru M.G. till Uruguay. I maj samma år återvände de till Sverige. Enligt av M.G. förd kvittobok hade makarna G under tiden januari till den 31 maj 1985 haft utgifter för ett belopp av 60 891 kronor. I detta belopp var inte inräknat kostnaderna för logi och uppehälle under resan till Sydamerika.

TR dömde J.G. för grovt rån i två fall, försök till mord och olaga hot till fängelse 10 år.⁹¹

⁹¹ Göteborg tingsrätts dom den 26 juli 1985. TR:s ordförande och en nämndeman var skiljaktiga och ville ogilla åtalet i dess helhet.

4.2.1.3 Hovrättens bedömning

Gällande gärningen den 13 februari 1985 fann HovR att det saknades anledning att ifrågasätta K.E.K:s uppgifter. Av dessa uppgifter framgick att gärningen tillgätt på sätt åklagaren påstått.

Beträffande gärningarna den 15 februari 1985 gjorde HovR följande bedömning.

Genom vad som framkommit vid förhör med målsägande och vittne i HovR kan det hållas för visst att rånet begicks av i vart fall två personer och att en av rånarna var den man, iklädd trenchcoat, som [...] omedelbart före rånet uppehöll sig vid muren mot trappan utanför LL-Livs och i närheten av väktarens bil. Den tekniska utredningen beträffande återfunna patroner sammanställd med vad B.A. berättat visar att den längre av de båda rånarna, mannen iklädd trenchcoat, på Tjärblomsgatan skjutit med samma skarpladdade pistol som tidigare förorsakat A.K:s skottskador. Av detta förhållande i förening med vad makarna O samt K.E. och H.W. berättat får det anses utrett att det är samma person, den längre av rånarna, iklädd trenchcoat, som både skjutit A.K. och hotat makarna O, K.E. och B.A.

Av utredningen framgick att det var samma pistoler som använts vid tillgreppen i ICA-Hallen och utanför LL-Livs. Angående frågan om det var samma gärningsmän vid båda rånen gjorde HovR följande bedömning.

Detta förhållande talar med stor styrka för att det också är samma gärningsmän vid de båda rånen.

HovR fortsatte.

Vid en samlad bedömning av främst vad sålunda upptagits finner HovR att det måste hållas för visst att i vart fall en av rånarna, nämligen den man som av målsägandena och vittnet beskrivits som lång, smärt och iklädd trenchcoat varit med vid båda rånen.

I ett anonymt brev till polismyndigheten utpekades ”Pata” som gärningsman vid rånet i ICA-hallen den 15 februari 1985. Brevet var poststämplat i Göteborg den 20 mars 1985 och avfattat på spanska språket. J.G. erkände att han sedan lång tid tillbaka gick under detta smeknamn. HovR uppgav.

Brevet innehåller inga uppgifter som stöder påståendet om den utpekades skuld. [...] HovR finner på grund av det anförda att brevet visserligen är ägnat att kasta misstankarna på J.G. men att det inte kan tilläggas någon särskild betydelse vid prövningen av frågan om J.G. är gärningsman.

Ingen av målsägandena eller vittnet H.W. kunde identifiera J.G. som gärningsman. De personer som deltog i konfrontationerna angav emellertid sådana kännetecken på den utpekade som stämde in på J.G. Konfrontationsvittnena fann valet svårt men alla pekade ut J.G. som mest lik den längre gärningsmannen. HovR kom fram till följande slutsats i denna del.

Med hänsyn till vad sålunda upptagits föreligger enligt HovR:s mening stor sannolikhet för att J.G. är gärningsman.

Angående fyndet av örngottet uttalade HovR följande.

Genom M.G:s uppgifter får anses utrett att makarna G fått örngottet av M.G:s mor som broderat det med initialerna i sitt flicknamn och att modern inte broderat något annat örngott med detta monogram. [...] Enligt HovR framstår sannolikheten för att örngottet utan J.G:s medverkan hamnat vid Lundby klubbstuga tillsammans med klädesplagg, som uppenbarligen använts vid rånet vid LL-Livs, som mycket ringa. Fyndet av örngottet är därför utomordentligt besvärande för J.G. och föranleder bedömningen att denne med mycket stor sannolikhet deltagit i rånet.

Utredningen vid SKL visade att den värdetransportväska som tillgripits från A.K. var tillverkad av aluminium och öppnad med en bormaskin och en sticksåg. J.G. medgav att han någon gång mellan den 10 och 16 februari 1985 lånat en elbormaskin och en elsticksågmaskin från sin svärfar A.O. J.G. uppgav dels att han lånat bormaskinen flera gånger och även lånat ut den till kamrater, dels att han inte kunde säga om han borrar i aluminium. Dessutom hävdade J.G. att han förlorat elsticksågen antingen under en spårvagnsresa eller genom att någon kamrat som lånat sågen inte lämnat tillbaka den. Avseende dessa påståenden anförde HovR följande.

De uppgifter som J.G. lämnat om sina tidigare lån av bormaskinen och utlåningen av den till hans kamrater samt om hur han förlorat sticksågmaskinen är obestyrkta och enligt HovR:s mening inte trovärdiga. Det är anmärkningsvärt att borren till bormaskinen inte återlämnats. HovR finner [...] att sannolikheten för att A.O:s elbormaskin och elsticksågmaskin använts när värdetransportväskan öppnades är stor.

Från de upphittade klädesplaggen tillvaratogs ett antal hårstrån. Av utredningen vid SKL framgick att sju hårstrån överensstämde med huvudhår från J.G. men att frågan om dessa härrörde från honom lämnats öppen, samt att femton hår utgjorde djurhår av hunddjurstyp av samma typ som jämförelsehår som tagits från J.G:s hund. HovR gjorde följande bedömning av hårfynden.

Den tekniska utredningen ger visst stöd för påståendet att J.G. haft att göra med den utrustning från vilken håren tillvaratagits. Bevisningen framstår dock som alltför osäker för att tillmätas någon nämnvärd betydelse vid bevisvärderingen.

Avseende makarna G:s ekonomi anförde HovR följande.

Vad gäller de förklaringar som J.G. lämnat ifråga om sin finansiering av de stora utgifter som makarna haft under första kvartalet 1985 [...] har inga omständigheter som stöder J.G:s påståenden framkommit. Han har vägrat att uppge namnen på den organisation och den vän som hjälpt honom med 30 000 kronor, respektive 10 000 kronor samt lämnat den föga sannolika uppgiften att han, utan hustruns vetskap, haft 50 000 kronor gömda under badkaret i makarnas hem. HovR finner J.G:s påståenden i den delen sakna trovärdighet.

J.G:s oförmåga att lämna någon godtagbar förklaring till hur makarnas stora utgifter fram till Uruguayresan i mitten av mars 1985 täckts är enligt HovR en omständighet som är mycket besvärande för honom.

HovR gjorde därefter följande sammantagna bedömning av åtalet.

I den förebragta omfattande indiciebevisningen finns bevis av olika styrka för J.G:s skuld. Fyndet av örngottet är utomordentligt besvärande för J.G. och föranleder bedömningen att denne med mycket stor sannolikhet deltagit i rånet den 15 februari 1985. Motsvarande bedömning beträffande vart och ett av de indicier som behandlats under avsnitten identifieringen, elborrmaskinen och elsticksågmaskinen samt ekonomin leder till slutsatsen att J.G. med stor sannolikhet är gärningsman. Slutligen finns ett antal bevis som visserligen bedömts vara alltför osäkra för att kunna tillmätas särskild betydelse vid bevisvärderingen men som med varierande styrka pekar mot J.G. Vid en samlad bedömning av bevisningen i målet finner HovR det vara ställt utom rimligt tvivel att J.G. är gärningsman.

HovR fastställde TR:s domslut.

4.2.2 Svea hovrätts dom den 16 februari 2009 (B 8390-08)

4.2.2.1 Åtalet

Åklagaren väckte åtal mot C.S. för mord och försök till mord med följande gärningsbeskrivning.

C.S. har den 17 mars 2008 i målsägandenas hem på Verktygsgatan 2 B i Arboga uppsåtligen berövat M.J., född i maj 2004, och S.J., född i maj 2006, livet. C.S. ha vid samma tillfälle försökt beröva M.J:s och S.J:s mor E.J. livet. Fara för försöksbrottets fullbordan har förelegat eller varit utesluten bara på grund av tillfälliga omständigheter. C.S. har därvid, med en hammare eller ett hammarliknande föremål som tillhygge, upprepat slagit M.J., S.J. och E.J. i deras huvuden och på deras kroppar. M.J. och S.J. har avlidit till följd av de huvudskador de åsamkats på grund av våldet. E.J. har åsamkats livshotande sår- och krosskador, benbrott samt smärta.

4.2.2.2 Fallet i korthet

T.H. och hans sambo E.J. samt E.J:s två barn M.J. och S.J., födda i maj 2004 respektive maj 2006, hade sista helgen i januari 2008 flyttat till en villafastighet på Verktygsgatan 2 B i Arboga.

Den 17 mars 2008 klockan 19.20 inkom ett samtal till SOS Alarm, i vilket T.H. anmälde att E.J. och dennes två barn angripits med kraftigt våld och behövde ambulanstransport. När räddningspersonalen anlände till bostaden var E.J. vid liv men till synes okontaktbar. M.J. och S.J. andades men visade inga andra livstecken. E.J. och barnen fördes i ambulans till sjukhus, där M.J. och S.J. senare samma kväll avled. Enligt utlåtande över obduktion av M.J. och S.J. uppvisade båda omfattande skallskador. Skadornas utseende talade enligt utlåtandet starkt för att ett flertal av dem orsakats av upprepade slag med ett hårt föremål, till exempel en hammare med rundad slagyta med viss diameter och en närmast klotliknande överdel också med vissa mått, samt att de omfattande skallskadorna förklarade dödsfallet hos M.J. och S.J.

Även E.J. uppvisade enligt utlåtande över rättsmedicinsk undersökning en mängd tecken på trubbigt våld mot bland annat huvudet. Även utseendet av E.J:s skador talade enligt utlåtandet för att ett flertal av dem orsakats av upprepade slag med ett hårt föremål, samt att de allvarliga skallskadorna varit livshotande.

Enligt E.J:s syster I.J. hade hon och E.J. en MSN-dialog som avslutades strax efter klockan 19.00 den aktuella kvällen.

T.H. och C.S. träffades i Grekland i augusti 2006 i samband med en semesterresa. Efter några dagar utvecklades deras relation till en förälskelse. De utbytte telefonnummer och mejladresser. Vid två tillfällen under hösten 2006 besökte C.S. Arboga och bodde då hos T.H. i dennes lägenhet. I februari 2007 meddelade T.H. C.S. att han ville bryta förhållandet.

TR dömde C.S. för mord i två fall och försök till mord till fängelse på livstid.⁹²

4.2.2.3 Hovrättens bedömning

HovR inledde sina domskäl med följande redogörelse för principerna för sin bevisvärdering.

Den bevisning som åberopas till stöd för ett åtal kan vara indirekt på så sätt att målsäganden eller ett vittne som sett vad som inträffat pekar ut den tilltalade. Men bevisningen kan även vara indirekt, till exempel fynd av DNA-spår som skulle kunna tolkas som att den tilltalade varit på brottsplatsen eller bevisning rörande motiv. Den indirekta bevisningen kan vara av skiftande slag och av olika styrkan.

[...]

HD har om indirekt bevisning sagt att det endast i undantagsfall kan vara aktuellt att grunda en fällande dom enbart på den negativa omständigheten att utredningen inte verkar ge utrymme för någon alternativ gärningsman. Det måste även krävas åtminstone stödjande bevisning som klargör de väsentliga delarna av händelseförloppet och positivt knyter den tilltalade vid brottet. [...]

Detta innebär inte att bevisningen måste stå i direkt orsakssamband med gärningen. Indirekt bevisning eller indicier som via en beviskedja leder fram till gärningen kan vara tillräckligt för en fällande dom. Indicier ger emellertid fler tolkningsmöjligheter och fler alternativa förklaringar än om bevisningen är direkt. För fällande dom i ett indiciemål krävs därför att det kan klarläggas, förutom att brott har begåtts, att den misstänkte funnits på eller åtminstone i närheten av brottsplatsen, att denne haft möjlighet att utföra gärningen och att annan gärningsman kan uteslutas.

E.J. pekade ut C.S. som den person som trängde sig in i parets bostad den 17 mars 2008. Innan C.S. trängde sig in i bostaden sade hon enligt E.J.: ”Hi, I’m Tine.” E.J. berättade hur hennes minnen av händelsen vuxit fram efter uppvaknandet på sjukhuset och under tiden därefter. HovR anförde.

HovR ifrågasätter inte att E.J. är övertygad om att C.S. är den skyldige. E.J. har emellertid drabbats av en allvarlig skallskada och varit nedsövd under 10 dagar.

⁹² Västmanland tingsrätts dom den 14 oktober 2008 (B 1545-08).

Det är mot den bakgrunden HovR har att pröva hur mycket hon rent faktiskt kan minnas av händelsen.

TR hade utsett Sven Å Christianson, professor i psykologi, och Jörgen Borg, professor och specialist i neurologi och rehabiliteringsmedicin, att utreda och avge utlåtande över E.J:s minnesfunktioner. Beträffande de sakkunnigas utlåtande uppgav HovR följande.

Den slutsats som HovR drar av de sakkunnigas utlåtanden är att E.J:s uppgifter måste bedömas med försiktighet. Det kan dock finnas fragment av minnen efter en skada av den typ som E.J. drabbats av och detta relativt nära skadans uppkomst. HovR har därför följande utgångsläge vid den fortsatta prövningen av E.J:s uppgifter, att den sammanhållna berättelsen inte har något större värde då den är så atypisk för en organisk skada, att det istället gäller att fastställa vilka minnesfragment hon kan ha samt att pröva om dessa är ett uttryck för vad som faktiskt hänt eller om de kan vara resultat av påverkan av annat än den faktiskt händelsen.

E.J. var nedsövd till den 27 mars 2008. Hon var därefter under uppvaknande några dygn. Den 15 april 2008 flyttades E.J. till ett skyddat boende. Under tiden fram till det att E.J. lämnade det skyddade boendet den 26 april 2008 var hon avskärmd från media och kontakter med omvärlden.

Avseende frågan om vilka minnesfragment E.J. kunnat ha från händelsen gjorde HovR följande bedömning.

Sammanfattningsvis menar HovR att det är utrett att E.J. har vissa minnesfragment från den 17 mars som är självupplevda. Det gäller besöket på öppna förskolan och MSN-kontakten med systemen [...]. Men HovR anser att det även är klarlagt att hon har autentiska minnen av en kvinna som befinner sig i hallen när hon själv ligger ner [...]. Det är också förenligt med vad E.J. sa strax efter uppvaknandet om "hon" som bara skulle komma in och hälsa liksom att hon tidigt nämnde namnen Tina eller Tine. Av detta går det dock inte att dra slutsatsen att det var C.S. som kom till bostaden den 17 mars.

T.H. berättade att han en tid efter uppbrottet med C.S. i februari 2007 fick ett brev från henne, i vilket hon utvecklade sina känslor om brytningen. I juni 2007 flyttade C.S. till Stockholm. Efter ett självmordsförsök skrevs C.S. in på psykiatrisk klinik och av inskrivningsanteckningarna den 16 oktober 2007 framgick att C.S. uppgett att hon varit tilltagande deprimerad sedan mars 2007, efter att hennes pojkvän lämnat henne. I slutet av februari 2008 fick T.H. ett ytterligare brev från C.S., i vilket hon förklarade att hon fött hans barn och att hon adopterat bort barnet. Av utredningen framgick att C.S:s datorer i Sverige och Tyskland innehöll spår av sökningar efter information om T.H. och E.J. Det fanns även nedladdade bilder av huset på Verktygsgatan. Bland C.S:s ägodelar hittades dessutom en anteckning om familjens adress. HovR gjorde följande bedömning i denna del.

Allt som redovisats ovan skulle var för sig kunna förklaras av olycklig kärlek. Men när självmordsförsöken, den påstådda graviditeten, innehållet i brev och kartläggningen av T.H. och hans nya familj sätts i kronologisk ordning och bedöms tillsammans växer en annan bild fram. En bild av en kvinna som blivit totalt besatt av sin förre pojkvän och som tar till allt mer drastiska metoder för att

få uppmärksamhet men som även vill göra livet svårt för den tidigare pojkvännen. [...] Det är påtagligt att besattheten av T.H. har trappats upp allt mer och att C.S. har tankar och föreställningar om det liv som E.J. påbörjat med T.H., ett liv som hon själv ville ha.

Detta kan ge ett motiv att angripa E.J. som den som står i vägen för C.S:s liv med T.H. Samtidigt ger ett motiv i sig inte vägledning i frågan om vem som är gärningsman, men det kan ge en förklaring till gärningsmannens agerande om bevisningen i övrigt pekar mot C.S. och andra alternativ kan uteslutas.

Utredningen visade att C.S. besökte Arboga den 12 och 14 mars 2008. C.S. förklarade att hon den första gången letat efter runstenen Kung Sigges sten och den andra gången besökt fornlämningen Halvardsborgen. Åklagaren gjorde gällande att det första besöket skett för att rekognosera och det andra för att utföra brotten. Planen den 14 mars fick ändras när C.S. insåg att T.H. var hemma i bostaden trots att hon utgått från att han skulle arbeta på Smedjan. Detta antagande kunde enligt åklagaren göras då C.S. hade en anteckning om ”fr 14.3 18–1.00 Smedjan Köping”. Angående C.S. besök i Arboga den 12 och 14 mars 2008 uttalade HovR följande.

Av utredningen om resorna är det klarlagt att C.S. den 12 och 14 mars reste till Arboga av helt andra skäl än hon har uppgett. Även med beaktande av anteckningen om Smedjan kan det emellertid inte anses visat att resorna, som åklagaren gjort gällande, skedde för att rekognosera respektive begå brott. Däremot kan hennes trovärdighet vid bedömningen av andra uppgifter påverkas och omständigheterna visar också hur hon emellanåt anpassar sina uppgifter för att de skall vara möjliga att förena med vad som kommit fram i polisutredningen.

Den 17 mars besökte C.S. för tredje gången inom knappt en vecka Arboga. C.S. uppgav att hon åkte dit någon gång på eftermiddagen och sedan promenerade från Arboga järnvägsstation till Halvardsborg. Åklagaren gjorde gällande att C.S. reste Stockholm–Arboga med ditresa klockan 16.36–18.10 och hemresa klockan 19.34–21.10 och att hon inte kunde ha hunnit med att gå fram och tillbaka till Halvardsborgen, en promenad som tar en timme i vardera riktningen. Utredningen visade att SJ bara redovisat ett köp av en anonym biljett Stockholm–Arboga för den aktuella dagen. Sammantaget anförde HovR följande beträffande C.S. besök i Arboga den 17 mars 2008.

Utredningen om att tågbiljetten endast var giltig klockan 16.36 för resa till Arboga, övervakningsfilmerna och undersökningen av kameran ger var för sig indikationer om att C.S:s uppgifter inte stämmer. Dessa omständigheter tillsammans med att hon har lämnat så varierande uppgifter om när hon reste till Arboga gör sammantaget att HovR finner det utrett att hon anlände till Arboga först klockan 18.10 i enlighet med tågbiljetten och att hon inte har besökt Halvardsborg.

Slutsatsen måste bli att C.S. den 17 mars haft andra syften med sitt besök i Arboga än hon själv har velat medge. [...] HovR konstaterar att C.S. ännu en gång lämnat oriktiga uppgifter.

Av utredningen framkom att C.S. haft tillgång till en hammare hos sin hyresvärd L.N. L.N. berättade att hammaren varit försvunnen sedan januari 2008.

Vid brottsplatsundersökningen säkrades flera skoavtryck och alla sulmönster utom ett kunde knytas till behöriga personer. Sulmönstret kunde kopplas till skor av märket Vans. Av utredningen framgick att C.S. haft ett par Vans av modellen Bearcat med våffelmönster. SKL jämförde avtrycken från hallen med olika storlekar av Bearcat-skor och uppskattade avtrycken till storlek 40–42. Angående skoavtrycken i hallen anförde HovR följande.

Med hänsyn till att skoavtrycken i hallen varit avsatta i blod är det enligt HovR klarlagt att de lämnats i samband med brotten. [...] C.S. har haft ett par skor med samma typ av sulmönster och beslagen av skor visar att hon har skor i storlek 40–42. [...] Med detta anser HovR att det är utrett att hon strax före brotten hade tillgång till ett par skor med våffelmönstrad sula av samma typ som lämnat avtryck på brottsplatsen i samband med brotten.

Såväl barnens far N.J. som T.H. kunde uteslutas som gärningsman.

HovR gjorde följande bedömning av åtalet.

Den bevisning som åklagaren har åberopat är indirekt då inte heller E.J:s utpekande innebär ett direkt utpekande av C.S. som gärningsman. För att indirekt bevisning eller indicier skall räcka för att det skall vara ställt utom rimligt tvivel att en tilltalad är skyldig till brottet krävs en beviskedja som i slutändan positivt knyter just den tilltalade till brottet samtidigt som annan gärningsman kan uteslutas.

I detta mål är de väsentliga delarna av händelseförloppet klarlagda då sådana fakta som tid, plats, mordvapen och hur gärningsmannen gått tillväga är utredda. En brist är dock att den hammare som använts som mordvapen inte har kunnat återfinnas.

När det sedan gäller E.J:s minnesfragment från den 17 mars innebär dessa att det fanns en kvinna i hallen. Enligt HovR kan detta kopplas till angreppet eftersom hon själv ligger ner, det handlar inte om en besökare vid något annat tillfälle. Det kan inte vara någon annan än förövaren som E.J. har sett. Hennes tidiga omnämnande efter uppvaknandet av Tina och Tine är också av intresse då det är känt att C.S. kallat sig själv Tine, dessa omständigheter, en kvinna och namnet Tine, är inget direkt utpekande men ett starkt indicium som pekar i riktning mot C.S.

Det är vidare klarlagt att C.S. befann sig i Arboga den 17 mars och just vid den tiden då brotten begicks mellan klockan 19.00 och cirka klockan 19.18. Hon reste med tåget från Arboga klockan 19.34. [...] Hennes syfte med resan till Arboga har inte varit att besöka Halvarsborg och att hon kommit med felaktiga uppgifter om detta är graverande. [...] Den som står under åtal för mord borde i alla fall efter en fällande dom i första instans vara villig att berätta vad det egentliga syftet med besöket har varit. [...] C.S. har trots detta inte lämnat någon godtagbar förklaring till vistelsen i Arboga. HovR konstaterar att hon varit i närheten av brottsplatsen och att hon inte är villig att förklara varför. Hon har alltså haft möjlighet att utföra gärningarna. Hon har också kartlagt familjen J-H och skaffat sig kunskap om bland annat adressen till och utseendet på deras hus.

Mordvapnet har varit en hammare och C.S. har haft tillgång till en hammare via sin hyresvärd, en hammare som nu är försvunnen. [...] Att C.S. haft tillgång till en nu försvunnen hammare är ett faktum som får tillmätas ett visst begränsat värde.

Den tekniska bevisningen från brottsplatsen är inte speciellt omfattande vad gäller förövaren. De skoavtryck med våffelmönster som har hittats i hallen måste dock

ha lämnats av gärningsmannen då alla behöriga på platsen har kunnat strykas som möjliga ursprung till detta avtryck. C.S. har haft ett par Vans Bearcat med ett våffelmönster på sulorna som motsvarar det mönster som hittades i hallen. Storleken på avtrycket i hallen är jämförbar med C.S:s skostorlek. Hennes skor är nu försvunna. Även i denna del har hon lämnat felaktiga uppgifter, påståendet om att hon redan i januari 2008 slängt skorna är motbevisat genom vittnesuppgifter. Dessa omständigheter är starkt besvärande för C.S.

Slutligen kan konstateras att polisutredningen i övrigt innebär att det inte ens finns indikationer på en alternativ gärningsman.

Sammantaget anser HovR att denna beviskedja har sådan styrka att den binder C.S. till de åtalade gärningarna. Utredningen ger inte utrymme för någon alternativ gärningsman. [...]

HovR finner alltså att det är ställt utom rimligt tvivel att C.S. har dödat M.J. och S.J. och försökt att döda E.J. Hon ska därför dömas för mord och försök till mord.

HovR fastställde TR:s domslut.

4.2.3 Svea hovrätts dom den 21 oktober 2010 (B 6903-10)

4.2.3.1 Åtalet

Åklagaren väckte åtal mot E.T. för mord med följande gärningsbeskrivning.

E.T. har den 14 december 2009 uppsåtligen dödat U.G. i dennes bostad på Virebergsvägen 15 i Solna genom att trycka ner U.G:s huvud så att andningsvägarna kommit under vattnet då han befunnit sig i badkaret.

4.2.3.2 Fallet i korthet

U.G. och E.T. lärde känna varandra när det båda avtjänade straff på Svartsjöanstalten i Stockholm. U.G. anträffades död i sin lägenhet i Solna på eftermiddagen den 14 december 2009. Han låg då i badkaret och hittades av S.R., som befann sig i lägenheten för att städa. Även E.T. hade befunnit sig i lägenheten under den aktuella dagen. När S.R. hittade U.G. hade E.T. tillfälligt lämnat lägenheten för att uträtta ärenden. I ett telefonsamtal till E.T. berättade S.R. att U.G. var död. När räddningspersonalen anlände till lägenheten tog de upp U.G. ur badkaret och inledde återupplivningsförsök. Initialt uppfattade man dödsfallet som naturligt men vid återupplivningsförsöken kom det mycket vätska från U.G.

TR dömde E.T. för mord till fängelse 13 år.⁹³

4.2.3.3 Hovrättens bedömning

HovR inledde sina domskäl med följande redogörelse för principerna för sin bevisvärdering.

⁹³ Solna tingsrätts dom den 2 augusti 2010 (B 561-10).

När det, såsom i förevarande mål, saknas bevisning som direkt binder den tilltalade vid brottet, till exempel ett vittne som sett själva gärningen (så kallad kausal bevisning) krävs det för en fällande dom indicier (så kallad struktural bevisning) som åtminstone klargör de väsentliga delarna av händelseförloppet och positivt knyter just den tilltalade till brottet [...]. Ett minimikrav vid indiciebevisning är att det kan klarläggas att den misstänkte gärningsmannen befunnit sig på eller åtminstone i närheten av brottsplatsen eller en möjlig sådan, att denne haft möjlighet att utföra gärningen och att en annan gärningsman kan uteslutas.

Utredningen visade att endast E.T. och S.R. befunnit sig i lägenheten under den aktuella dagen. Beträffande frågan om U.G. hade drunknat uppgav HovR följande.

Vid en sammantagen bedömning finner HovR att förhållandet att U.G. avled i ett badkar fyllt med vatten, den betydande förekomsten av vatten i mun och magsäck, förekomsten av vatten i kilbenshålan samt den blodfattiga mjälten att det inte råder något rimligt tvivel om att han har drunknat.

E.T. och S.R. lämnade något olika uppgifter om hur U.G:s huvud var placerat i samband med samtalet till SOS Alarm. S.R. berättade att vattnet gått till U.G:s hals. HovR uttalade.

Om den uppgiften godtas får den anses innebära att U.G. blev dränkt.

Avseende tillförlitligheten av S.R:s uppgifter uppgav HovR därefter följande.

Av stor betydelse ifråga om tillförlitligheten av S.R:s uppgifter är att hon inte har någon närmare koppling till U.G. än att hon städat hos honom mot betalning vid några tillfällen samt att hon inte förefaller känna E.T. närmare. Såvitt känt saknar hon således såväl anledning att falskeligen tillvita E.T. brott som anledning att döda U.G.

Sammantaget fann HovR att S.R:s uppgifter skulle läggas till grund för bedömningen och att det därför var styrkt att U.G. blev dränkt.

Gällande frågan om E.T. var gärningsman anförde HovR följande.

Redan det förhållandet att endast två möjliga gärningsmän finns och att HovR har gett företräde åt S.R:s berättelse framför E.T:s uppgifter talar givetvis för att den senare har gjort sig skyldig till gärningen. Emellertid kan det endast i undantagsfall komma ifråga att grunda en fällande dom på den negativa omständigheten att utredningen inte synes ge utrymme för någon alternativ gärningsman.

Vid brottsplatsundersökningen anträffades i ett köksskåp i U.G:s lägenhet en kopia av ett testamente. Testamentet, som var dagtecknat till den 9 juni 2009, hade upprättats av U.G. till förmån för E.T. Testamentet i original fanns hos K.E.F., som var utsedd till testamentsexekutor samt tillsammans med ytterligare en person hade undertecknat testamentet såsom

testamentsvittne. E.T. var patient till K.E.F. och de hade känt varandra i många år. HovR kom fram till följande slutsats i denna del.

E.T:s ekonomi har inte varit god och han har enligt vad som kan hållas för visst med beaktande av hans nära samröre med K.E.F. haft kännedom om det av denne på U.G:s uppdrag upprättade testamente.

S.R. berättade att hon städade i lägenheten den aktuella dagen medan E.T. befann sig i badrummet tillsammans med U.G., som hade bajsat på sig och behövde tvättas. Hon hörde att U.G. skrek ”aj”. Enligt S.R. hade E.T. därefter varit angelägen om att hon inte skulle komma ut i badrummet.

Sammantaget gjorde HovR följande bedömning av åtalet.

Dessa förhållanden är av sådan styrka att det med beaktande av vad HovR anför ovan är ställt utom rimligt tvivel att E.T. har dränkt U.G.

HovR ändrade TR:s dom på så sätt att påföljden bestämdes till fängelse 15 år.⁹⁴

⁹⁴ Ett hovrättsråd och en nämndeman var skiljaktiga och ville ogilla åtalet för mord.

5 Analys och slutsatser

5.1 En begreppsbestämning och generella slutsatser med hänvisning till rättsfallsstudien

Betydelsen av begreppet indicium såsom det definieras i den juridiska doktrinen är relaterad till begreppet indirekt bevisning. Indicier definieras som indirekta spår av den brottsliga gärningen.⁹⁵ Ekelöf har istället valt en indelning i kausala och icke-kausala bevisfakta. I enlighet härmed är ett icke-kausalt bevisfaktum ett bevisfaktum som inte direkt har orsakats av bevisemat.⁹⁶ Trots den begreppsmässiga skillnaden är betydelsen dock densamma. Kritik har riktats mot såväl användandet av begreppet indicium⁹⁷ som mot Ekelöfs indelning i kausala och icke-kausala bevisfakta⁹⁸. Ett ifrågasättande i det sistnämnda avseendet kan vara befogat eftersom även kausala bevisfakta stundtals fordrar flera slutledningar. Jag finner dock indelningen relevant av det skälet att den är vanligt förekommande i indiciemål.

I samtliga utvalda rättsfall bestod bevisningen endast av indicier. I flertalet av fallen gjorde domstolarna åtskillnad även mellan direkt och teknisk bevisning. Domstolarna exemplifierade direkt bevisning som ett vittnes utsaga om iakttagelsen av en brottslig gärning. Som exempel på teknisk bevisning gav domstolarna fingeravtryck, hårstrån, blod eller andra kroppsvätskor. I nyare praxis har domstolarna stundtals frångått denna åtskillnad och anvisat att kriminalteknisk bevisning inte sällan är indirekt. Det avgörande är om bevisningen har orsakats av bevisemat eller inte. Teknisk bevisning kan således vara såväl direkt som indirekt.

Med beaktande av domstolarnas uttalanden i rättsfallen har ett antal generella slutsatser vad gäller indiciebevisning kunnat dras. I enstaka fall finner jag det särskilt intressant att studera dessa uttalanden i förhållande till vad som uttalats härom i den juridiska doktrinen. Till exempel gäller detta frågan om struktural bevisning kan uppfylla beviskravet för objektiva gärningsmoment i brottmål.

I rättsfallet NJA 1991 s. 56 uttalade HD att det endast i undantagsfall kan komma ifråga att grunda en fällande dom enbart på den negativa omständigheten att utredningen inte synes ge utrymme för någon alternativ gärningsman. Som regel måste härutöver krävas åtminstone stödjande bevisning som klargör de väsentliga delarna av händelseförloppet och

⁹⁵ Diesen och Sutorius, s. 61. Se även Bergström m.fl., s. 87.

⁹⁶ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 24.

⁹⁷ Se Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 25.

⁹⁸ Se Diesen 1997, s. 28.

positivt knyter just den tilltalade vid brottet. Uttalandet är ofta refererat i rättsfallen och detsamma har fått stor betydelse för domstolarnas bedömning av indiciebevisningen.

I rättsfallet RH 1998:88 framhöll domstolen att indirekt bevisning ger fler tolkningsmöjligheter och fler alternativa hypoteser än om bevisningen är direkt. Domstolen uttalade att ett minimikrav för fällande dom i indiciemål således är att det kan klarläggas, förutom att ett brott har begåtts, att den misstänkte gärningsmannen befunnit sig på eller åtminstone i närheten av brottsplatsen, att denne haft möjlighet att utföra gärningen och att annan gärningsman kan uteslutas. I mål B 9709-06 gjorde domstolen ett förtydligande i detta avseende. Domstolen konstaterade att kravet på att den misstänkte gärningsmannen befunnit sig på eller åtminstone i närheten av brottsplatsen inbegriper även en möjlig brottsplats.

Som nämnts ovan kan ett indicium inte ensamt bevisa eller motbevisa ett bevistema men däremot ha bevisvärde för eller emot detsamma, förutsatt att det är hänförligt till en bevisstruktur.⁹⁹ I enlighet med Ekelöfs uttalade härom menade domstolarna att den strukturala bevisningens syfte är att visa upp en bild av kringomständigheter som tillsammans bildar en struktur, vilken gör bevistemat förklarligt och förståeligt.¹⁰⁰ Lindell uttrycker det så att den strukturala bevisningen är relaterad till en optimal erfarenhetssats.¹⁰¹

Som påpekats ovan kan det vid värderingen av icke-kausala bevisfakta bli aktuellt att tillämpa bevistemametoden.¹⁰² Således uttrycks sannolikheten för bevistemat givet vissa icke-kausala bevisfakta. Här framträder den strukturala bevisningens svaghet.¹⁰³ I rättsfallet RH 2002:55 berörde domstolen särskilt detta. Domstolen framhöll att en utgångspunkt är att betydande försiktighet måste iaktas vid bevisvärderingen av det skälet att indicier normalt är förenade med sannolikhetsbedömningar. Av domstolens uttalande framgår att det således krävs att indiciebevisningen har ett högt bevisvärde för att den tilltalades skuld skall vara ställd bortom rimligt tvivel.

Vid tillämpningen av bevistemametoden tillmäts ursprungssannolikheten särskild betydelse.¹⁰⁴ Ursprungssannolikheten grundas på bevistemats vanlighet i allmänhet. Ursprungssannolikheten bestäms med ledning av en erfarenhetssats.¹⁰⁵ I mål B 3215-09 framhävde TR att erfarenhetssatsen talar för att den som väljer att dölja en död människokropp också är inblandad i personens död. TR betonade dock att sådana erfarenhetssatser inte är tillräckliga för en fällande dom för grovt våldsbrott utan måste stödjas av konkret bevisning i det enskilda fallet. I sammanhanget är det relevant att hänvisa till vad som uttalats härom i den juridiska doktrinen. Lindell anser

⁹⁹ Diesen och Sutorius, s. 61.

¹⁰⁰ Se Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 215.

¹⁰¹ Lindell, s. 253.

¹⁰² Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 181.

¹⁰³ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 216.

¹⁰⁴ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 170.

¹⁰⁵ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 137.

att erfarenhetssatser bör tolkas restriktivt vid bedömningen av bevisning till nackdel för en tilltalad.¹⁰⁶

En för framställningen central fråga är om struktural bevisning kan uppfylla beviskravet för objektiva gärningsmoment. I flertalet av rättsfallen framhöll domstolarna att struktural bevisning, i avsaknad av kausal bevisning, kan grunda en fällande dom i brottmål. Med hänvisning till uttalande i lagmotiven anförde domstolarna dock att ett avgörande emellertid inte får grundas enbart på totalintrycket av det föreliggande materialet. I rättsfallet RH 1998:88 uttalade domstolen att struktural bevisning endast i undantagsfall kan leda till en fällande brottmålsdom när i fall av grov brottslighet den tilltalade förnekar gärningen. Domstolen tillade att struktural bevisning istället vanligen har betydelse när det gäller subjektiva faktorer, utredning angående brottsplaner samt farerekvisit och orsaksförhållanden. Domstolens uttalanden i rättsfallet har bekräftats även i nyare praxis. I det förevarande rättsfallet betonade domstolen dessutom att det förhållandet att alternativ till åklagarens gärningspåstående inte kunnat uteslutas kan grunda en fällande dom samtidigt som en brist på alternativ sällan kan grunda en fällande dom i avsaknad av kausal bevisning för åklagarens påstående.

Det finns ett antal uttalanden i den juridiska doktrinen som särskilt förtjänar en kommentar. I den äldre upplagan av *Rättegång, fjärde häftet* skriver Ekelöf att den strukturala bevisningens svaghet bör innebära att sådan bevisning inte kan uppfylla beviskravet för objektiva gärningsmoment i brottmål.¹⁰⁷ I den senaste upplagan av boken framgår det att uppfattningen troligtvis har ändrats. Här uttrycks att det med hänvisning till hur beviskravet för fällande dom i brottmål formulerats i praxis, bortom rimligt tvivel, kan förefalla betänkligt att fälla en tilltalad endast med stöd av icke-kausala bevisfakta men det nämns att det från praxis finns ett fåtal exempel härpå.¹⁰⁸ Som nämnts ovan utesluter Diesen inte heller att det kan finnas fall där struktural bevisning ensamt kan uppfylla beviskravet för ett rekvirit eller ett gärningsmannaskap. Han menar dock att det förutsätter att strukturen är tillräckligt komplex och även homogen på så sätt att den består av samverkande och inte disparata fakta.¹⁰⁹ Diesen jämför struktural bevisning med eliminationsbevisning¹¹⁰. Han framhåller att om bevisstrukturen blivit så komplex att den vid jämförelse med en optimal erfarenhetssats, som tar hänsyn till alla relevanta faktorer och osäkerhetsfaktorer, framstår som oförenlig med annan, alternativ förklaring, har man i det närmaste nått lika långt som ett eliminationsbevis. Skillnaden enligt honom är att man i detta fall inte har förmått eliminera alla andra tänkbara gärningsmän eller alla andra kausalsamband, men i kombination med varandra blir

¹⁰⁶ Lindell, s. 291 f.

¹⁰⁷ Ekelöf och Boman, s. 161.

¹⁰⁸ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 217.

¹⁰⁹ Diesen 1997, s. 30 ff.

¹¹⁰ Ekelöf, Edelstam och Heuman, s. 208. Eliminationsbevis är sådana bevis som eliminerar ett alternativ till det rättsfaktum som skall bevisas i målet.

omständigheterna ändå så starka att andra möjligheter framstår som så långsökta att de saknar rimlighet.¹¹¹

Det är inte klarlagt huruvida rättstillämparens syn på indiciebevisning verkligen har förändrats över tid eller om uttalandena i nyare praxis endast tjänar som förtydligande. Med hänvisning till detta är det vanskligt att söka uttala sig om huruvida fall från början av 1990-talet där domstolarna har meddelat friande domar skulle ha bedömts på annat sätt under det senaste decenniet. Däremot är det tydligt att uppfattningen i den juridiska doktrinen, kanske främst med anledning av den fällande domen i mål B 8390-08, har gått från att struktural bevisning inte kan uppfylla beviskravet för objektiva gärningsmoment i brottmål till att så är möjligt, åtminstone i undantagsfall.

5.2 Indiciebevisningens svagheter respektive styrkor

För att utreda och klarlägga bevisningens styrka i indiciemål i förhållande till beviskravet ställt bortom rimligt tvivel är det särskilt betydelsefullt att belysa de svagheter respektive styrkor i bevisningen som blev avgörande för om den tilltalade fälldes till ansvar i enlighet med åtalet.

En generell slutsats vad gäller indiciebevisning som särskilt kan urskiljas med hänvisning till HD:s uttalande i rättsfallet NJA 1991 s. 56 och som nämnts ovan är att det endast i undantagsfall kan komma ifråga att grunda en fällande dom enbart på den negativa omständigheten att utredningen inte synes ge utrymme för någon alternativ gärningsman. Som regel måste härutöver krävas åtminstone stödjande bevisning som klargör de väsentliga delarna av händelseförloppet och positivt knyter just den tilltalade vid brottet. I avsaknad av sådan bevisning har domstolarna i sista instans således meddelat friande domar i fem av de åtta utvalda rättsfallen.

En framträdande svaghet i tre av de fem rättsfallen är att utredningarna inte har besvarat en eller flera av frågorna när, var och hur de åtalade gärningarna begåtts. I rättsfallet RH 1998:88 var det klarlagt att M.L. berövats livet av en annan person. Det var emellertid inte möjligt att utreda när och var M.L. bragts om livet. Domstolen framhävde att en ytterligare svaghet var att något mordvapen aldrig hittats. I rättsfallet RH 2002:55 framgick av utredningen när, var och hur M.P. bragts om livet. Vid påträffandet låg M.P. på rygg på golvet med en snara i form av ett rött textilband åtdragen runt halsen. Således var även mordvapnet känt. Det avgörande skälet till att domstolen ogillade åtalet mot J.R. var istället att hans tidsuppgifter avseende den aktuella eftermiddagen inte hade motbevisats av åklagaren och dessa lades därför till grund för bedömningen. Med denna utgångspunkt hade J.R. inte haft ett tidsmässigt utrymme att begå brottet. Således kan svagheter vad gäller brottstidpunkten även vara

¹¹¹ Diesen 1997, s. 31.

relaterade till åklagarens gärningsbeskrivning på så sätt att det finns en osäkerhet huruvida denna verkligen ligger inom ramen för vad åklagaren angett. I mål B 9709-06 fann domstolen att det mesta talade för att V.K. bragts om livet någon gång under den av åklagaren angivna tidsperioden, det vill säga den 13–15 maj 2005. Domstolen konstaterade dock att det fortfarande fanns en osäkerhet kvar i detta avseende. Om tidpunkten för brottet låg utanför tidsramen skulle i princip hela åklagarens bevisning till stöd för R:H:s skuld inte längre vara gällande. I mål B 3215-09 meddelade TR en friande dom av det skälet att det saknades utredning om när, var och hur L.C. avlidit. Domstolen framhöll att den främsta bristen var att någon dödsorsak inte kunnat fastställas. Det var således inte möjligt att utesluta en naturlig dödsorsak eller att L.C. tagit livet av sig. Domstolen konstaterade att M.A. uppenbarligen visste betydligt mer om omständigheterna kring L.C. död än han velat berätta men att det inte var ställt bortom rimligt tvivel att han uppsåtligen eller av oaktsamhet orsakat L.C:s död. Oklarheter beträffande hur offret har avlidit kan på det sättet innebära att det inte ens går att dra slutsatsen att ett brott är begånget.

Det är tydligt att luckor i utredningen i ett eller flera väsentliga avseenden medför svårigheter för åklagaren att söka visa att den tilltalades skuld är ställd bortom rimligt tvivel. Rimligtvis innebär detta att kraven på den övriga indiciebevisningen blir högre. Med hänvisning till HD:s uttalade i NJA 1991 s. 56 förefaller det vara mycket tveksamt om det är möjligt att klargöra de väsentliga delarna av händelseförloppet och positivt knyta just den tilltalade vid brottet om inte indiciebevisningen besvarar endera av frågorna, var när och hur den åtalade gärningen begåtts.

I tre av de fem rättsfallen framträder en brist som nära sammanhänger med ovan nämnda svagheter i utredningarna. I rättsfallen NJA 1991 s. 56 och RH 1998:88 samt mål B 9709-06 uppgav domstolarna att den av åklagaren skisserade händelseutvecklingen visserligen var sammanhängande och logisk och i och för sig skulle kunna förklara hur det åtalade brottet kommit till stånd men betonade att det i stor utsträckning rörde sig om hypoteser för vilkas riktighet tillräckligt stöd saknades i utredningen. Jag tycker att det är särskilt tydligt att domstolarna inte är benägna att känna sig befriade från tvivel, om åklagaren inte har presenterat spår av något som borde ha avsatt spår. En fällande dom enbart grundad på hypoteser är inte heller förenlig med Gregows formulering av beviskravet i brottmål, att det praktiskt sett skall framstå som uteslutet att den åtalade är oskyldig.¹¹²

I sin tur innebär de framlagda bristerna i utredningarna att alternativa gärningsmän inte har kunnat uteslutas. I rättsfallet NJA 1991 s. 56 anförde HD att utredningen visserligen inte gav något stöd för att någon annan person än A.Ö. och A.I. befunnit sig på Gymskerholmen när brottet begicks men att någon säkerhet för att så inte varit fallet emellertid inte kunde anses föreligga. Anförandet får närmast uppfattas så att HD inte kunde bortse från att en okänd gärningsman kommit till ön. I rättsfallet RH 1998:88

¹¹² Se Gregow, s. 510.

framhävde domstolen att kravet på bevisning som positivt knyter just den tilltalade vid brottet inte var uppfyllt och att det därför fanns en möjlighet att M.L. berövats livet av någon annan person än O.H. På liknande sätt framhöll domstolen i mål B 9709-06 att det inte var visat att R.H. varit den enda person som haft motiv eller möjlighet att begå brottet eller att annan gärningsman kunnat uteslutas.

Vad gäller indiciebevisningens svagheter kan slutligen nämnas domstolens uttalande i rättsfallet RH 1998:88. Domstolen framhöll att en inte oviktig länk i åklagarens bevisning hade brutit eftersom åklagaren inte kunnat visa att M.L. verkligen befunnit sig på Bruksvägen i närheten av O.H. den aktuella dagen. I sammanhanget är det intressant att referera Diesens uttalande om vad som krävs för att den strukturala bevisningen skall kunna uppfylla beviskravet för ett rekvisit eller ett gärningsmannaskap. Han menar att en förutsättning bland annat är att strukturen är homogen.¹¹³ I detta avseende bestod strukturen dock av disparata och inte samverkande fakta.

I tre av de åtta utvalda rättsfallen har domstolarna meddelat fällande domar i sista instans. Domstolarna har således bedömt att indiciebevisningen positivt knutit just de tilltalade till brotten samtidigt som alternativa gärningsmän har kunnat uteslutas. I samtliga fall har förelegat flera indicier med högt bevisvärde. Detta tycks närmast vara ett krav för att den tilltalades skuld skall vara ställd bortom rimligt tvivel i ett indiciemål. I rättsfallet RH 134:85 åberopade åklagaren en omfattande indiciebevisning av olika styrka för J.G:s skuld. Domstolen framhävde att det fanns ett antal indicier som var alldeles för osäkra för att kunna tillmätas betydelse vid bevisvärderingen men som med varierande styrka pekade mot J.G. Utöver dessa fanns även indicier som med stor sannolikhet talade för att J.G. var gärningsman. Dessa var konfrontationsvittnenas utpekande, fyndet av örngottet, tillgången till elborrmaskinen och elsticksågmaskinen samt makarna G:s ekonomi.

De luckor i utredningarna som blev avgörande för att de tilltalade friades har inte funnits alls, eller endast i mycket liten utsträckning, i de fall där domstolarna har meddelat fällande domar. Således kan en av de främsta styrkorna i utredningarna sägas vara att dessa har besvarat frågorna när, var och hur de åtalade gärningarna begåtts. I rättsfallet RH 134:85 var även vapnet känt. I mål B 8390-08 var mordvapnet känt såtillvida att det av utredning framgick att mordvapnet var en hammare med rundad slagyta med viss diameter och en närmast klotliknande överdel också med vissa mått. Den hammare som använts vid brotten hittades dock aldrig, vilket domstolen ansåg var en brist. Däremot visade utredningen att C.S. haft tillgång till en hammare som var försvunnen.

I två av de tre rättsfallen har ett utpekande av den tilltalade skett. I rättsfallet RH 134:85 kunde ingen av målsägandena eller vittnet identifiera J.G. som gärningsman men däremot pekade samtliga konfrontationsvittnen ut J.G. som mest lik gärningsmannen. I mål B 8390-08 pekade E.J. ut C.S. som

¹¹³ Diesen 1997, s. 32.

gärningsman. Efter E.J:s uppvaknande omnämnde hon en kvinna samt namnen Tina eller Tine. Domstolen underströk att E.J:s utpekande inte innebar ett direkt utpekande av C.S. som gärningsman men ett starkt indicium för C.S:s skuld.

Som redogjorts för ovan är ett minimikrav i indiciemål att det kan klarläggas, förutom att ett brott har begåtts, att den misstänkte gärningsmannen befunnit sig på eller åtminstone i närheten av brottsplatsen, att denne haft möjlighet att utföra gärningen och att annan gärningsman kan uteslutas. Avsaknaden av luckor i utredningarna samt förekomsten av flera indicier med högt bevisvärde medför vanligtvis att även alternativa gärningsmän har kunnat uteslutas. I mål B 8390-08 framhöll domstolen att det i utredningen i övrigt inte funnits minsta antydning till en alternativ gärningsman och att såväl barnens far N.J. som R.H. kunde uteslutas som gärningsman.

I mål (B 6903-10) fanns endast två möjliga gärningsmän. Dessutom hade domstolen givit företräde åt S.R:s berättelse framför E.T:s uppgifter av det skälet att hon inte hade någon närmare koppling till U.G. än att hon städade hos honom mot betalning vid några tillfällen samt att hon inte förefallit känna E.T. närmare. Domstolen fann således att S.R. såvitt känt saknade såväl anledning att falskeligen tillvita E.T. brott som anledning att döda U.G. Domstolen framhöll att det emellertid endast i undantagsfall kan komma ifråga att grunda en fällande dom på den negativa omständigheten att utredningen inte synes ge utrymme för någon alternativ gärningsman. Med hänvisning till att U.G. hade upprättat ett testamente till förmån för E.T. som domstolen ansåg att E.T. haft kännedom om var det ställt bortom rimligt tvivel att E.T. dränkt U.G. Det synes vara på det sättet att ett starkt motiv för just den tilltalade att begå brottet är något som kan understödja annan bevisning. Bevisvärdet av motiv är dock förutom styrkan av motivet beroende av antalet personer som kan tänkas ha ett motiv.

I samtliga tre rättsfall fäste domstolarna avseende vid de tilltalades uppträdande före och efter brotten. I rättsfallet RH 134:85 fann domstolen att J.G:s oförmåga att lämna någon godtagbar förklaring till hur makarnas stora utgifter fram till Uruguayresan i mitten av mars 1985 täckts var mycket besvärande för honom. I mål B 8390-08 framhävde domstolen i enlighet med minimikravet för fällande dom i indiciemål att C.S. befunnit sig i närheten av brottsplatsen men att hon inte var villig att förklara varför. Domstolen fann att hon således haft möjlighet att utföra gärningarna. Domstolen betonade att C.S. även i andra delar lämnat felaktiga uppgifter samt att det var starkt besvärande för henne. Det är således tydligt att det är möjligt för domstolen att tillmäta den tilltalades uppträdande efter brotten betydelse vid bevisvärderingen. Detta gäller särskilt när en tilltalad vid skilda tillfällen lämnar motstridiga uppgifter, ändrar sina uppgifter efter vad som framkommer vid utredningen eller lämnar uppgifter som kan avfärdas som undanflykter eller lögner. I målet hänvisade domstolen till 35 kap. 4 § RB samt Europadomstolens praxis och då särskilt vad gäller bevisvärdet av en tilltalads vägran att uttala sig. Således kan en sådan

vägran ha betydelse vid bedömningen i målet. En tilltalad har emellertid rätt att inte uttala sig och bedömningen av en vägran måste därför ske med försiktighet. Europadomstolen har tillåtit att tystnad vägs in som en försvårande omständighet men endast när det funnits annan stark bevisning till nackdel för den tilltalade. Tystnad i situationer då det är rimligt att den tilltalade kan förväntas komma med en förklaring kan beaktas vid värderingen av bevisningen.

5.3 En avslutande kommentar

Vid rättsfallsstudien har studerats rättstillämparens bedömning av indiciebevisningen i åtta utvalda rättsfall. I tre av fallen där den tilltalade blivit friad i sista instans har underinstanserna fällt den tilltalade i enlighet med åtalet. Dessutom finns i sammanlagt fem av fallen skiljaktiga meningar, av vilka två är i sista instans. Ett skäl till att de olika instanserna i indiciemål stundtals kommer till olika slutsatser beträffande den tilltalades skuld samt att det inte sällan finns skiljaktiga meningar sammanhänger troligtvis med att det uppkommer särskilda svårigheter när bevisningen endast består av indicier. Det är intressant att studera friande domar i indiciemål eftersom de motsatsvis klarlägger vad som krävs för att den tilltalades skuld skall vara ställd bortom rimligt tvivel. Än mer intressant är att studera fällande domar i indiciemål av det skälet att de kan sägas utgöra den nedre gränsen för uppfyllandet av beviskravet.

Självfallet är det önskvärt med en enhetlig rättstillämpning och ett högt ställt beviskrav för en fällande dom i brottmål är ett av de viktigaste kraven för rättssäkerheten i Sverige. Ett antal generella slutsatser har kunnat dras med hänvisning till rättstillämparens bedömning i de enskilda målen samt vid en jämförelse av bedömningen i de olika målen men trots detta går det aldrig att säkerställa att domstolarnas bedömningar överensstämmer.

Bilaga

Tabell 1. En sammanställning av de mest relevanta delarna av domarna i de utvalda rättsfallen

Rättsfall	TR:s domslut	HovR:s domslut	HD:s domslut	Indiciebevisningens respektive styrkor	svagheter
NJA 1991 s. 56	Å.Ö. dömdes för försök till grov stöld, misshandel och vållande till annans död till fängelse 2 år 6 månader ¹¹⁴	Å.Ö. dömdes för misshandel och vållande till annans död till fängelse 3 år 6 månader (Åtalet för grov stöld ogillades)	Åtalet mot Å.Ö. för misshandel och vållande till annans död ogillades	Hypoteser för tillräckligt stöd i utredningen En alternativ gärningsman kunde inte uteslutas	för vilkas riktighet saknades i
RH 1998:88	O.H. dömdes för mord till fängelse 8 år	Åtalet mot O.H. för mord ogillades ¹¹⁵	-	Utredningen besvarade inte frågorna när och var den åtalade gärningen begåtts och mordvapnet hittades aldrig Hypoteser för tillräckligt stöd i utredningen En alternativ gärningsman kunde inte uteslutas En inte oviktig länk i åklagarens bevisning hade brutit	för vilkas riktighet saknades i
RH 2002:55	J.R. dömdes för mord till fängelse på livstid	Åtalet mot J.R. för mord ogillades ¹¹⁶	-	Den tilltalades tidsuppgifter hade inte motbevisats Utredningen besvarade frågorna när, var och hur den åtalade gärningen begåtts och mordvapnet var känt	
Mål B 9709-06	Åtalet mot R.H. för mord ogillades ¹¹⁷	TR:s domslut fastställdes	-	Utredningen besvarade inte frågorna när och var den åtalade gärningen begåtts och mordvapnet hittades aldrig Hypoteser för tillräckligt stöd i utredningen En alternativ gärningsman kunde inte uteslutas	för vilkas riktighet saknades i

¹¹⁴ TR:s ordförande var skiljaktig och ville ogilla åtalet i dess helhet.

¹¹⁵ En adjungerande ledamot var skiljaktig och ville fastställa TR:s domslut.

¹¹⁶ I den ordinarie rättsprocessen fastställdes TR:s domslut.

¹¹⁷ En nämndeman var skiljaktig och ville fälla R.H. i enlighet med åtalet.

Rättsfall	TR:s domslut	HovR:s domslut	HD:s domslut	Indiciebevisningens respektive styrkor	svagheter
Mål B 3215-09	M.A. dömdes för brott mot griftefrid till fängelse 6 månader (Åtalet för mord, dråp och vållande till annans död ogillades)	-	-	Utredningen besvarade inte frågorna när, var och hur de åtalade gärningarna begåtts	
RH 134:85	J.G. dömdes för grovt rån i två fall, försökt till mord och olaga hot till fängelse 10 år ¹¹⁸	TR:s domslut fastställdes	-	Utredningen besvarade frågorna när, var och hur de åtalade gärningarna begåtts och vapnet var känt Det förelåg flera indicier med högt bevisvärde Ett utpekande av den tilltalade hade skett Den tilltalades uppträdande efter brotten tillmättes betydelse	
Mål B 8390-08	C.S. dömdes för mord i två fall och försök till mord till fängelse på livstid	TR:s domslut fastställdes	-	Mordvapnet var känt men hittades aldrig Utredningen besvarade frågorna när, var och hur de åtalade gärningarna begåtts Det förelåg flera indicier med högt bevisvärde Ett utpekande av den tilltalade hade skett Den tilltalades uppträdande före och efter brotten tillmättes betydelse	
Mål B 6903-10	E.T. dömdes för mord till fängelse 13 år	E.T. dömdes för mord till fängelse 15 år ¹¹⁹	-	Utredningen besvarade frågorna när, var och hur den åtalade gärningen begåtts Det förelåg flera indicier med högt bevisvärde Det fanns endast två möjliga gärningsmän Den tilltalade hade ett starkt motiv Den tilltalades uppträdande efter brottet tillmättes betydelse	

¹¹⁸ TR:s ordförande och en nämndeman var skiljaktiga och ville ogilla åtalet i dess helhet.

¹¹⁹ Ett hovrättsråd och en nämndeman var skiljaktiga och ville ogilla åtalet för mord.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1938:44 *Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk.*

Litteratur

Axberger, Hans-Gunnar m.fl., 2006: *Felaktigt dömda. Rapport från JK:s rättssäkerhetsprojekt.* Visby: eddy.se.

Bergström, Sture m.fl., 2002: *Juridikens termer.* 9 rev. uppl. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Bolding, Per Olof, 1989: *Går det att bevis? Perspektiv på domstolsprocessen.* Stockholm: Norstedts Förlag.

Diesen, Christian, 1994: *Bevisprövning i brottmål.* Stockholm: Juristförlaget.

Diesen, Christian, 1997: Bevisvärderingens grundelement. I: Diesen, Christian (red.), *Bevis 1. Värdering av erkännande, konfrontationer, DNA och andra enskilda bevis.* Stockholm: Nordstedts Juridik. S. 14–35.

Diesen, Christian och Sutorius, Helena, 2001: Bevisprövningen. I: Diesen, Christian (red.), *Bevis 6. Sexuella övergrepp mot barn.* Stockholm: Nordstedts Juridik. S. 60–65.

Ekelöf, Per Olof och Boman, Robert, 1992: *Rättegång, fjärde häftet.* 6 omarb. uppl. Stockholm: Norstedts Juridik.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik och Heuman, Lars, 2009: *Rättegång, fjärde häftet.* 7 omarb. och rev. uppl. Stockholm: Norstedts Juridik.

Fitger, Peter, 1988: *Rättegångsbalken, del 3.* uppdaterad. t.o.m. suppl. 70. Stockholm: Norstedts Juridik.

Lambertz, Göran m.fl., 2009: *Rättssäkerheten i brottmål. Rapport från JK:s andra rättssäkerhetsprojekt.* Stockholm: JK:s rättssäkerhetsprojekt.

Lindell, Bengt, 1987: *Sakfrågor och rättsfrågor. En studie av gränser, skillnader och förhållanden mellan faktum och rätt.* Uppsala: Iustus Förlag.

Nordh, Roberth, 2009: *Bevisrätt A. Allmänna bevisfrågor. Om ansvaret för bevisning, vittne, syn, sakkunniga m.m.* Uppsala: Iustus Förlag.

Nordh, Roberth, 2011: *Bevisrätt B. Bevisbörda och beviskrav*. Uppsala: Iustus Förlag.

Träskman, Per Ole, 2008: Rimligt eller inget rimligt tvivel. I: Kleineman, Jan, Westberg, Peter och Carlsson, Stephan (red.), *Festskrift till Lars Heuman*. Stockholm: Jure Förlag. S. 501–506.

Artiklar

Axberger, Hans-Gunnar 1995: Bortom rimligt tvivel – Ställer allmänheten strängare beviskrav än domstolarna? I: *Advokaten* 1995:7. S. 14–15.

Diesen, Christian 1996/97: Utom rimligt tvivel – om beviskrav och bevisvärdering i brottmål. I: *JT* 1996/97:2. S. 525–535.

Gregow, Torkel 1996: Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn. I: *SvJT* 1996. S. 509–523.

Rättsfallsförteckning

Rättsfall från Högsta domstolen

NJA 1980 s. 725.

NJA 1982 s. 164.

NJA 1986 s. 489.

NJA 1990 s. 210.

NJA 1991 s. 56.

NJA 1992 s. 446.

Rättsfall från hovrätterna

RH 134:85.

RH 1998:88.

RH 2002:55.

Svea hovrätts dom den 4 maj 2007 (B 9709-06).

Svea hovrätts dom den 16 februari 2009 (B 8390-08).

Svea hovrätts dom den 21 oktober 2010 (B 6903-10).

Rättsfall från tingsrätterna

Falu tingsrätts dom den 14 juli 2010 (B 3215-09).